

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΧΩΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΥΦΑΡΠΑΓΗ ΤΩΝ ΓΑΙΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ
ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ "Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ
ΥΠΟΣΑΧΑΡΙΑΣ ΑΦΡΙΚΗΣ"

LAND GRABBING & THE IMPACTS ON THE NATURAL
ENVIRONMENT "THE CASE OF THE AFRICAN SUB
SAHARAN COUNTRIES"

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΚΑΜΠΟΥΡΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΤΣΕΛΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΒΟΛΟΣ 2017

LAND GRABS IN AFRICA
A THREAT TO FOOD SECURITY

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με αφορμή το πέρας της μεταπτυχιακής μου διπλωματικής εργασίας αλλά και του μεταπτυχιακού προγράμματος που συμμετείχα, Χωρική Ανάλυση και Διαχείριση του Περιβάλλοντος, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους καθηγητές, του τμήματος των Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, αλλά και τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος. Πιο συγκριμένα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον υπεύθυνο της διπλωματικής μου εργασίας, κ. Τσέλιο Βασίλειο, για τις συμβουλές και τις υποδείξεις του στα θέματα της εργασίας.

Τέλος θέλω να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την στήριξη που μου παρείχε όλα αυτά τα χρόνια, για την επίτευξη των προσωπικών μου σπουδών και των επιστημονικών μου στόχων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μετά τη ραγδαία άνοδο στις τιμές των ειδών διατροφής το 2007 παρατηρείται μια παγκόσμια κούρσα για την απόκτηση μεγάλων καλλιεργήσιμων αγροτικών εκτάσεων με σημαντικό αποδέκτη τις χώρες της Αφρικής. Η αναζήτηση εναλλακτικών πηγών καυσίμων και η ανάγκη διαφοροποίησης του κινδύνου μετά την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 κατέστησαν ακόμη ελκυστικότερες αυτές τις μορφές επενδύσεων. Οι Υποσαχάριες Αφρικάνικες χώρες στρέφονται προς τέτοιου είδους άμεσες ξένες επενδύσεις με σκοπό την ανάπτυξη, δανείζοντας μεγάλες εκτάσεις για την παραγωγή αγροτικών προϊόντων και βιοκαυσίμων. Η αποικιοκρατική αυτή πολιτική της υφαρπαγής των γαιών, του 21ου αιώνα, έχει σαν αποτέλεσμα την οικονομική σμίκρυνση των αφρικανικών χώρων και την υποβάθμιση του φυσικού τους περιβάλλοντος.

Η κύρια τάση των επενδυτών αναφέρεται στην κυριαρχία του πρωτογενή τομέα και στην μετέπειτα μεταποίηση του, διότι η άνοδος των τιμών το 2007 οδήγησε σε χάραξη νέων επενδύσεων, που αναφέρονται σε εισχώρηση κεφαλαίου σε τομείς όπως η αγροτική οικονομία. Η σημαντική πτυχή της υφαρπαγής της γης, η οποία συνδέεται με την αναδυόμενη παγκόσμια διατροφική ανασφάλεια, εκφράζεται με τις αποκαλούμενες "μάχες για τον έλεγχο των τροφίμων" όπου σύμφωνα με το παρατηρητήριο Earth Policy Institute: 'Η αγροτική γη είναι καλύτερος χρυσός από ότι ο ίδιος ο χρυσός για τους κερδοσκόπους' (Cotula, 2012).

Οι επενδύσεις σε αγροτική γη διαρκώς αυξάνονται στο όνομα της αποκαλούμενης 'νέας εποχής της πείνας' (Zoomers, 2010), πάνω στην οποία επενδύουν πολυεθνικές τροφίμων σε συνεργασία με τις τοπικές κυβερνήσεις με αποτέλεσμα κατά κανόνα να συνοδεύονται από αγροτικές μεταρρυθμίσεις, αλλαγές στα πρότυπα καλλιέργειας, ένταση της τεχνολογίας, βιομηχανοποίηση της γεωργίας και έχουν συνήθως ως αποτέλεσμα την υφαρπαγή της γης από τις τοπικές κοινότητες, την αύξηση της ανεργίας στις αγροτικές περιοχές και ως εκ τούτου την εκτόπιση-εκδίωξη των τοπικών αγροτικών πληθυσμών.

Επίσης η υφαρπαγή της γης, συνοδεύεται και με γεωπολιτικές στρατηγικές, διακρατικές και πολυμερείς συμφωνίες, πολέμους για πρώτες ύλες, συγκρούσεις για

τον έλεγχο των τροφίμων, του νερού, τη δέσμευση εκτάσεων γης για τη δημιουργία μεγάλων έργων και υποδομών, για τουριστικές εγκαταστάσεις, για εγκατάσταση ΑΠΕ, για δημιουργία Ειδικών Οικονομικών Ζωνών, καθώς και για επεκτάσεις των πόλεων.

Οι παραπάνω εκφράσεις της υφαρπαγής της γης συνήθως ερμηνεύονται στα πλαίσια της νεοφιλελευθεροποίησης του χώρου (Brenner and Theodore, 2002), της μονιμότητας της λεγόμενης πρωταρχικής συσσώρευσης (Caffentzis 2010) της συσσώρευσης μέσω της στέρησης (Harvey 2005) και της κρίσης υπερσυσσώρευσης (Χατζημιχάλης 2014).

Λέξεις – κλειδιά: Άμεσες ξένες επενδύσεις σε γη, Υποσαχάρια Αφρική, υφαρπαγή γης, αγροτική εκμετάλλευση, βιοκαύσιμα, υποβάθμιση περιβάλλοντος

SUMMARY

Following the rapid rise in food prices in 2007, there is a global race to acquire large arable land with a significant recipient of African countries. The search for alternative fuels and the need to diversify risk after the 2008 global financial crisis have made these forms of investment even more attractive. Sub-Saharan African countries are targeting such foreign direct investment for development by lending large areas for the production of agricultural products and biofuels. This colonial land-climbing policy of the 21st century has resulted in economic shrinking of African areas and the deterioration of their natural environment. The main trend of investors refers to the dominance of the primary sector and its subsequent transformation, because the rise in prices in 2007 has led to the creation of new investments referring to capital inflows into sectors such as the rural economy.

The important aspect of land grabbing, which is linked to emerging global food insecurity, is expressed in so-called "food control battles," where, according to the Earth Policy Institute: "Farmland is better gold than Gold for speculators" (Cotula, 2012). Investments in agricultural land are constantly increasing in the name of the so-called "new hunger age" (Zoomers, 2010), on which multinational food is being invested in cooperation with local governments, usually accompanied by agricultural reforms, changes in cultivation patterns, Technology intensiveness, industrialization

of agriculture, and usually result in landslide from local communities, increased unemployment in rural areas and hence the displacement of local farms Population. Land take-up is also accompanied by geopolitical strategies, transnational and multilateral agreements, wars for raw materials, conflicts over food, water control, land plots for the construction of major projects and infrastructures, tourist facilities, RES, for the creation of Special Economic Zones, as well as for extensions of the cities. The above expressions of land grabbing are usually interpreted in the context of the neo-liberalisation of space (Brenner and Theodore, 2002), the persistence of the so-called primordial accumulation (Caffentzis, 2010) of the accumulation through deprivation (Harvey 2005) and the over accumulation crisis (Hatzimichalis 2014).

Key words: Foreign direct investment in land, sub-Saharan Africa, land grab, farm, biofuels, environmental degradation

Πίνακας περιεχομένων

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	6
2.1 Θεωρητική Προσέγγιση του φαινομένου της Υφαρπαγής των Γαιών.....	6
2.2 Θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου βάσει δεδομένων και αναλύσεων σε παγκοσμία κλίμακα	8
2.3 Θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου βάσει δεδομένων και αναλύσεων στην Υποσαχάρια Αφρική	11
2.4 Θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου με βάση την ανάπτυξη χωρών με μεταβατική οικονομία, την επισιτιστική ασφάλεια και την ανάπτυξη των ΑΠΕ	14
3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΣΙΟ.....	19
3.1 Περιοχές Μελέτης.....	20
3.2 Οικονομικά στοιχεία των Υποσαχάρων κρατών και τομείς οικονομίας, απασχόλησης, βιοικανότητας και ανεργίας	23
3.3 Ποσοτικά στοιχεία εκμισθωμένων εκτάσεων των Υποσαχάρων κρατών και βασικά είδη καλλιέργειας.....	28
3.4 Ποιοτικά στοιχεία εκμισθωμένων εκτάσεων των Υποσαχάρων κρατών και δείκτες μέτρησης της υποβάθμισης του περιβάλλοντος	31
3.5 Μέθοδοι ανάλυσης στοιχείων και μεταβλητών των Υποσαχάρων κρατών με την χρήση του προγράμματος στατιστικής ανάλυσης SPSS	32
3.5.1 Τεχνική Προσέγγιση με βάση το πρόγραμμα στατιστικής ανάλυσης SPSS	32
4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	35
4.1 Ανάλυση ποσοτικών στοιχείων των Υποσαχάρων κρατών σε τομείς οικονομίας, ανάπτυξης, απασχόλησης, βιοικανότητας και ανεργίας.....	35
4.1.1 Επιπτώσεις σε γενικό πλαίσιο (βιοικανότητα, κοινωνικές, οικονομικές, αναπτυξιακές).....	36
4.2 Ανάλυση ποιοτικών στοιχείων και δεικτών μέτρησης της υποβάθμισης του περιβάλλοντος στα Υποσαχάρια κράτη	40
4.2.1 Ανάλυση της αλλαγής χρήσεων γης σε καλλιεργούμενες εκτάσεις.....	40
4.2.3 Ρύπανση επιφανειακών και υπογείων υδάτων	41
4.2.4 Λειψυδρία - Υπεράρδευση	44
4.2.5 Κλιματική αλλαγή λόγω υποβάθμισης του εδάφους.....	46
4.2.6 Διάβρωση του εδάφους - Ερημοποίηση	47

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	50
6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	54

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η άνοδος των τιμών στα βασικά είδη διατροφής το 2007 σηματοδοτεί για πολλούς την έναρξη ενός αγώνα δρόμου κεφαλαίων προερχόμενων από τον αναπτυγμένο κόσμο για τη μακροπρόθεσμη εξασφάλιση μεγάλων αγροτικών εκτάσεων στον αναπτυσσόμενο κόσμο, οι οποίες αποτελούν ευκαιρία για εκμετάλλευση (Brown 2011).

Το φαινόμενο της υφαρπαγής των γαιών, ξεκίνησε μετά το 2007, λόγω της αύξησης των τιμών στα γεωργικά προϊόντα και της επικείμενης αύξηση των τιμών στα είδη διατροφής. Οι Αφρικανικές χώρες ήταν οι πρώτες που δεχτήκαν τέτοιου είδους προτάσεις αλλά και χώρες της Λατινικής Αμερικής της Ωκεανίας, της Δυτικής Ασίας και τέλος σε μικρή κλίμακα Ευρωπαϊκές χώρες (Cotula 2009). Οι επενδύσεις αυτές γίνονται με σκοπό την ενοικίαση μεγάλων καλλιεργήσιμων εκτάσεων με την μορφή της μακροχρόνιας χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing), που έχει ισχύ μέχρι 99 έτη (Cotula 2009).

Οι εκτάσεις που ενοικιαζόταν ήταν άνω των 10.000 ha ¹(εκτάριων) και έχουν χρήση για αγροτικές μονοκαλλιέργειες (αραβόσιτο, σιτάρι, σόγια, βρώμη) αλλά και χρήση για την παραγωγή ενεργειακών φυτών για την παραγωγή βιοκαυσίμων. Ακόμα το land grabbing, χρησιμοποιεί μεγάλες δασικές εκτάσεις για ξυλεία και για παραγωγή χαρτιού και χαρτοπολτού προς άλλες χώρες με την μορφή εισαγωγής (Feintrenie 2014). Συνεπώς η περιβαλλοντική υποβάθμιση των εδαφών και των γαιών στις χώρες αυτές είναι σε μεγάλο βαθμό εφικτή καθώς η αλλαγή των χρήσεων γης και η συνεχής υποβάθμιση των φυσικού περιβάλλοντος οδηγεί σε περιβαλλοντική καταστροφή με ανυπολόγιστες αρνητικές συνέπειες προς το κοινωνικό και οικονομικό σύνολο.

Το φαινόμενο της υφαρπαγής των γαιών είναι η εξέλιξη της αποικιοκρατικής πολιτικής των Ευρωπαϊκών κρατών στις χώρες της Αφρικής, τον 18ο και 19ο αιώνα, όπου με την μορφή της αποικίας και την επιβολή δια της βίας, αποζυμούσαν τον εγχώριο πλούτο των αφρικανικών χώρων. Ο πλούτος είχε να κάνει με εργατικό δυναμικό, όπου ήταν και η αρχή της δουλείας του Αφρικανικού πληθυσμού, τα

---

¹ 10.000 ha ισοδυναμούν με 100.000 στρέμματα καλλιεργήσιμης γης

μεταλλεύματα και οι πολύτιμοι λίθοι καθώς και η χρήση των φυσικών πόρων όπως ξυλεία και οι υδάτινοι πόροι των χωρών (Cotulla 2009).

Η τάση για εκμετάλλευση των αφρικανικών χωρών από τους Ευρωπαίους τότε άποικους και την δέσμευση των εδαφών είχε την ιστορία της και σαν εντύπωση υπάρχει ακόμη και σήμερα, ότι ακόμα και οι ανεξαρτητοποιήσεις των Υποσαχάρων χωρών δεν πέτυχαν την έξοδο των άποικων απλά μόνό άφησαν την εντύπωση μιας πιο δημοκρατικής διακυβέρνησης από εγχώριους πολιτικούς φορείς που ήταν συντεταγμένοι στην σφαίρα της οικονομικής επιρροής των παλαιών αποίκων.

Οι μετέπειτα αφρικάνικες κυβερνήσεις των περισσότερων Υποσαχάρων Αφρικανικών χωρών επιδόθηκαν σε αιματηρούς εμφύλιους πολέμους, που πολλοί υφίστανται ακόμα και σήμερα, για τον κυβερνητικό έλεγχο κρατών με βάση εξωγενή πολιτικά συμφέροντα άλλων κρατών. Τα οφέλη από εξωγενείς πολιτικούς παράγοντες έχουν να κάνουν με οικονομικά συμφέροντα αλλά και γεωπολιτικά συμφέροντα για τον έλεγχο μεγάλων και πλουσίων εκτάσεων σε ενεργεία και πολύτιμους λίθους αλλά και στην δέσμευση μεγάλων αγροτικών εκτάσεων για την κάλυψη δικών τους επισιτιστικών αναγκών αλλά και στην ανάπτυξη του δικού τους πρωτογενή τομέα εις βάρος άλλων αναπτυσσόμενων χωρών.

Το μεγάλο αυτό ντόμινο πρόσκρουσης συμφέροντων από πάμπολλες μεριές, δημιουργεί τεράστιες ανισότητες στην ήδη διαταραγμένη κατάσταση των αφρικανικών χωρών με αποτέλεσμα στην κατάρρευση του κοινωνικού συνόλου και στην εξαθλίωση με κάθε δυνατό τρόπο του πληθυσμού. Καθημερινά αναφέρονται περιστατικά κάποιου νέου εμφύλιου πολέμου υποκινούμενου από διφορούμενες ενέργειες κρατών και από πολέμαρχους φυλών στα κράτη της Αφρικής που έχουν επωμιστεί μεγάλα οικονομικά ανταλλάγματα από εταιρίες για την διασφάλιση των οικονομικών συμφερόντων στην περιοχή επιρροής τους.

Ουσιαστικά το πρόσφορο έδαφος που διέθεταν τα αναπτυσσόμενα κράτη, για την εμπλοκή σε ένα τέτοιο οικονομικό παιχνίδι, από ξένα κράτη αλλά και από εταιρίες κολοσσούς με τις ευλογίες των κυβερνήσεων των κρατών τους, οδήγησαν τις ροές των κεφαλαίων και των επενδύσεων στην ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας με

βάση όμως την χρηματοπιστωτική κρίση του 2007 και εύρεση νέων τάσεων σε ασφαλής επενδύσεις που είχαν κλονιστεί από την κρίση (Cotula 2009).

Το βασικό αποτέλεσμα του φαινομένου της υφαρπαγής των γαιών αναφέρεται στην μείωση του ζωτικού στοιχείου της οικονομίας των αναπτυσσόμενων οικονομιών που είναι ο πρωτογενής τομέας, καθώς με την δέσμευση των αγροτικών εκτάσεων των κρατών οδηγείται το μεγαλύτερο ποσοστό του εργασιακού δυναμικού σε κατάσταση υποτέλειας σε ξένους επενδυτές με αποτέλεσμα την παγίωση του φεουδαρχικού πρότυπου που είχε τις βάσεις του στο μεσαίωνα, κάτι που δεν διαφέρει κατά πολύ στην σημερινή κατάσταση στις Υποσαχάριες Αφρικάνικες χώρες (Cotula 2009).

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να παρουσιαστούν και να αναλυθούν στοιχεία και δεδομένα όπου συνδράμουν στην εξέλιξη του φαινομένου της υφαρπαγής καθώς και στις επιπτώσεις του. Οι βασικές επιπτώσεις όπως αναφέρθηκε, είναι η περιβαλλοντική υποβάθμιση των εδαφών και η οικονομική συρρίκνωση των αναπτυσσόμενων χωρών που επιδέχονται τις άμεσες ξένες επενδύσεις από άλλα κράτη και ενίοτε από μεγάλες εταιρίες που "ενοικιάζουν" τα εδάφη τους για την παραγωγή βιοκαυσίμων ή την καλλιέργεια της γης για την κάλυψη των δικών του αναγκών.

Η παρουσίαση των δεδομένων και των στοιχείων της έρευνας θα προσδιορίσει σε μεγάλο βαθμό την έκταση του προβλήματος και του φαινομένου της υφαρπαγής των γαιών όπου αποτελεί ένα σύγχρονο αποικιακό πρότυπο διακυβέρνησης των αναπτυσσόμενων χώρων από κράτη με ισχυρές οικονομίες και έντονη εξωτερική πολιτική που διαβλέπουν στην "αρπαγή" των πλουτοπαραγωγικών πηγών μιας χώρας για την κάλυψη των δικών του αναγκών, αλλά και την ισχυροποίηση τους στο παγκόσμιο χρηματιστήριο ως κράτη που ρυθμίζουν τις πτυχές της επισιτιστικής ασφάλειας που είχε κλονιστεί το 2007 με την κρίση που είχε ξεσπάσει με τις ραγδαίες αυξήσεις στις τιμές των προϊόντων.

Δεδομένου των αρνητικών συνεπειών της πολιτικής αυτής παρουσιάζονται και κάποια βασικά προβλήματα στα αναπτυσσόμενα κράτη, καθώς πέρα από την οικονομική και περιβαλλοντική υποβάθμιση, δημιουργούνται και προβλήματα στο κοινωνικό σύνολο των χωρών, καθότι έννοιες όπως διακυβέρνηση και θεσμοί

διαβάλλονται σε σημείο τέτοιο όπου οι κάτοικοι των χωρών αυτών θεωρούνται ως υποτελείς. Ενδεικτικό είναι, ότι οι περισσότερες Αφρικανικές κυβερνήσεις βλέπουν με "καλό μάτι" την εν λόγω κατάσταση καθώς πιστεύουν ότι δημιουργούνται νέες επενδύσεις στην χώρα τους με την εισχώρηση νέων κεφαλαιουχικών ροών, και ότι δημιουργείται εν μέρει ανταγωνισμός σε σχέση με αλλά αφρικανικά κράτη που δέχονται παρόμοιες οικονομικές πολιτικές.

Αποτέλεσμα όλης αυτής της κατάστασης είναι η ισοπέδωση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού καθώς μικροί γαιοκτήμονες χάνουν την γη τους και μένουν χωρίς κανένα δικαίωμα στην ίδια τους την χώρα και χωρίς κανένα περιουσιακό στοιχείο στην κατοχή τους όπου τους οδηγεί στην ανάγκη να εργαστούν σαν υποτελείς στα ίδια τους τα αγροκτήματα με αποτέλεσμα να φυτοζωούν και οδηγούνται σε φτωχοποίηση και στην ανέχεια με απώτερο αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση και τέλος την μετανάστευση.

Ουσιαστικά η ανάγκη αρχικά για την μελέτη του φαινομένου κρίνεται αναγκαία διότι οι τάσεις των κεφαλαιουχικών ροών και επενδύσεων, να μεν μπορεί να φανούν ως ένα βαθμό βιώσιμες και αποτελεσματικές για ένα αναπτυσσόμενο κράτος ή για κράτη που έχουν μεταβατικές οικονομίες, αλλά θα πρέπει να εξεταστούν ολοκληρωτικά ώστε να λειτουργήσουν ουσιαστικά και αναπτυξιακά και για τις δυο πλευρές και όχι ευκαιριακά για την κάλυψη των αναγκών ενός ισχυρού κεφαλαιουχικού κράτους εις βάρος ενός κράτους με αδύναμη οικονομία.

Το φαινόμενο της υφαρπαγής που θα εξεταστεί, όπως αναφέρθηκε θα απασχολήσει τα Υποσαχάρια Αφρικανικά κράτη που δέχονται ενδεικτικά σε μεγάλο βαθμό τέτοιου είδους ευκαιριακές επενδύσεις, αλλά ποιος εγγυάται ότι στο μέλλον οι επενδύσεις αυτές δεν θα εξαπλωθούν ανά τον κόσμο και σε κράτη που αυτή την στιγμή βρίσκονται υπό καθεστώς ύφεσης όπως είναι οι ευρωπαϊκές χώρες του νότου (Ελλάδα, Πορτογαλία,);

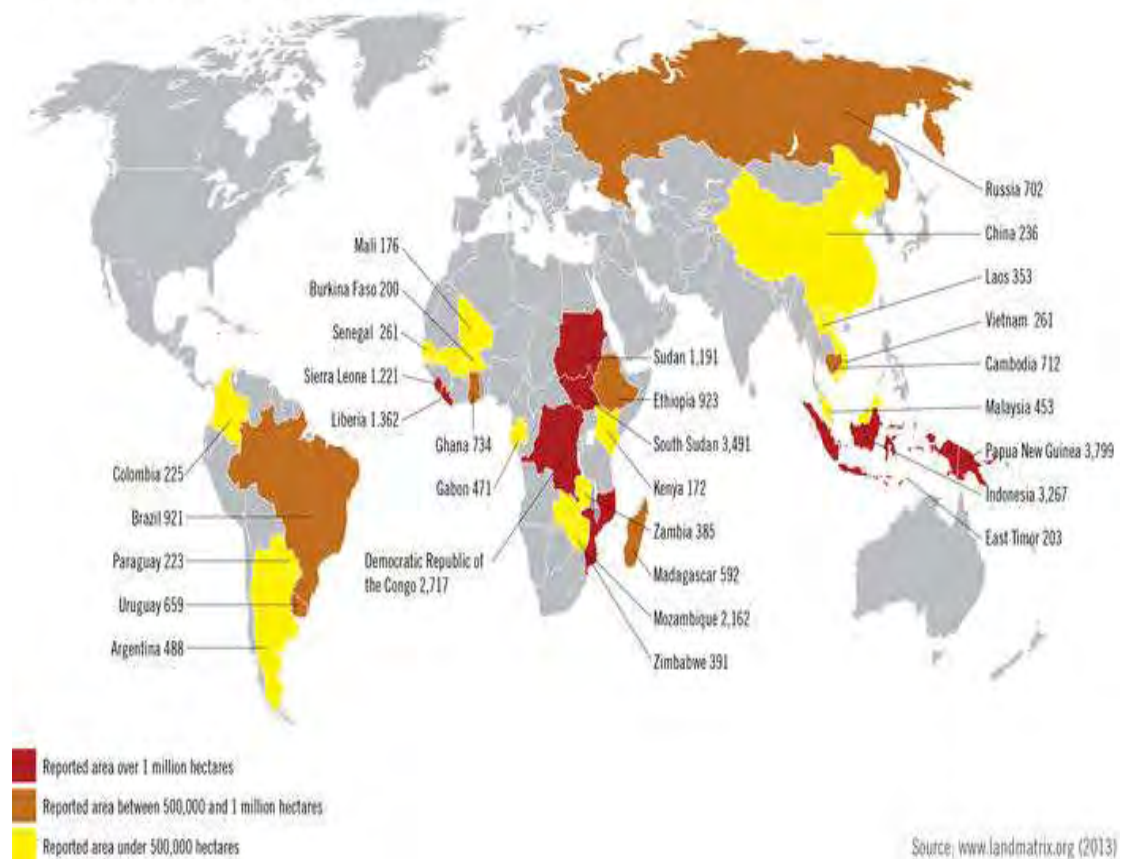
Συνεπώς το φαινόμενο της υφαρπαγής των γαιών μπορεί αυτή την στιγμή να αναφέρεται και να έχει βάλει για τα καλά τις βάσεις του στην Αφρική αλλά δεν θα αργήσει να αναζητήσει νέο πρόσφορο έδαφος όταν αποζυμήσει το σύνολο των πλουτοπαραγωγικών πηγών των χωρών στο οποίο λαμβάνει δράση στην παρούσα

στιγμή, με αποτέλεσμα την εξεύρεση νέων χωρών ανά τον κόσμο με μεταβατικές και αδύνατες οικονομίες.

Εικόνα 1: Φαινόμενο Land Grabbing σε παγκόσμια κλίμακα

Large-scale land acquisitions (in 1000 hectares)

Πηγή: globalagriculture.org

Επεξεργασία Ιδία

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

2.1 Θεωρητική Προσέγγιση του φαινομένου της Υφαρπαγής των Γαιών

Σύμφωνα με τις νεωτεριστικές οικονομικές θεωρίες περί νέο - φιλελευθεροποίηση της αγοράς γης, δηλαδή την ιδιωτικοποίηση και εμπορευματοποίηση της γης, η συνέπεια και ο στόχος της υφαρπαγής της γης είναι η ανατροπή των κοινοτικών δεσμών σχέσεων και θεσμών των τοπικών πληθυσμών, η καταστροφή της κοινωνικής υποκειμενικότητάς, των τοπικών εθίμων, της τοπικής κουλτούρας, των πολιτισμικών πρακτικών και τον μετασχηματισμό του ανθρωπολογικού τύπου των τοπικών πληθυσμών.

Εδώ επομένως γίνεται φανερός ο συνδυαστικός χαρακτήρας των πολλαπλών συστημάτων εξουσίας και διακρίσεων καθώς και η ένταση της καταπίεσης, η μετανάστευση, η αλλαγή της ταξικής και πληθυσμιακής σύστασης όπου αποτελούν αναπόσπαστες πτυχές του φαινομένου με αποτέλεσμα την συρρίκνωση των κοινωνικών και πολιτικών δεσμών που ταυτοποιούν και αναφέρουν σαν ύπαρξη τα ίδια τα κράτη που δέχονται τέτοιου είδους άμεσες ξένες επενδύσεις στα πλαίσια της οικονομικής ευμάρειας ανά τον αναπτυσσόμενο κόσμο.

Στα πλαίσια της μεθοδολογίας του φαινομένου ανά τον κόσμο της υφαρπαγής των γαιών και της ερμηνείας αυτού, αναφέρονται έννοιες με βάση μαρξιστικές θεωρίες περί της μονιμότητας, της λεγόμενης "πρωταρχικής συσσώρευσης" (Marx 1867/1976), την έννοια των λεγομένων "νέων περιφράξεων" (Caffentzis, 2010· Midnight Notes Collective, 1990), την θεωρία της "συσσώρευσης μέσω της αποστέρησης" (Harvey, 2005 & Χατζημιχάλης, 2014) καθώς και τις πρόσφατες έννοιες για τη "νεοφιλελευθεροποίηση του χώρου" (Brenner and Theodore, 2002).

Ως "πρωταρχική συσσώρευση" ορίστηκε από τον Marx (1867/1976) η διαδικασία περίφραξης (enclosure) των κοινών γαιών, η οποία έλαβε χώρα κατά τη μετάβαση από την φεουδαρχία στον καπιταλισμό. Οι χρήστες των κοινών γαιών αποκόπηκαν από τα μέσα παραγωγής και εξαναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν στα ανερχόμενα εκείνη την εποχή βιομηχανικά αστικά κέντρα. Οι εκτοπισμένοι στα αστικά κέντρα πληθυσμοί υποχρεώθηκαν να εργαστούν υπό καθεστώς μισθωτής εργασίας, ώστε να μπορέσουν να επιβιώσουν και να αναπαραχθούν. Κατ' αυτόν τον τρόπο σύμφωνα με

τον Marx (1867/1976) δημιουργήθηκε η τάξη των προλεταρίων που πωλούν την εργατική τους δύναμη και από την άλλη η τάξη των κεφαλαιοκρατών που κατέχουν τα μέσα παραγωγής.

Αυτοί οι δυο πόλοι-τάξεις συνιστούν την σχέση κεφαλαίου - εργασίας όπου σύμφωνα με τον Caffentzis (2010), για την ύπαρξη και επιβίωση του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής πρέπει να διαχωριστούν οι άνθρωποι από τα μέσα παραγωγής και διαβίωσης. Όσο οι άνθρωποι έχουν τον έλεγχο των μέσων διαβίωσης και της κοινωνικής αναπαραγωγής δεν θα υπάρχει κίνητρο για να πουλήσουν την εργατική τους δύναμη στους κεφαλαιοκράτες ώστε να δημιουργηθεί υπεραξία από αυτόν που κατέχει το κεφάλαιο.

Το ζήτημα της λεγόμενης "πρωταρχικής συσσώρευσης", εξετάζει τις παγκόσμιες συνέπειες και μεταβολές του νεοφιλελευθερισμού που τονίζει, τον διαρκή και συστατικό χαρακτήρα των περιφράξεων και της λεγόμενης πρωταρχικής συσσώρευσης. Συγκεκριμένα ως νέες περιφράξεις αναγνωρίζονται μεταξύ άλλων η μετανάστευση, το trafficking, οι περιβαλλοντικές καταστροφές, ο έλεγχος του internet, η σύγχρονη υφαρπαγή γης και η συσσώρευση πληθυσμών σε παραγκουπόλεις, τα προγράμματα Δομικής Αναπροσαρμογής του Δ.Ν.Τ. στη Λατινική Αμερική, την Αφρική και πρόσφατα στην Ευρώπη, η κρίση χρέους, οι πόλεμοι για πρώτες ύλες και η συρρίκνωση του μεταπολεμικού κράτους πρόνοιας των δυτικοευρωπαϊκών χωρών. Επίσης την τελευταία δεκαετία αρκετοί γεωγράφοι, πολεοδόμοι και χωροτάκτες μελετούν την χωρική εξέλιξη της υφαρπαγής της γης και των νέων περιφράξεων και υποστηρίζουν ότι η "πρωταρχική συσσώρευση" είναι μια συνεχιζόμενη λειτουργία του καπιταλισμού και της αποικιοκρατίας (Caceres, 2014· Jeffrey et al. 2012).

Ο Harvey (2003 σελ.87-91) συγκεκριμένα έχει υποστηρίξει, ότι οι σύγχρονες μορφές της παγκοσμιοποίησης χαρακτηρίζονται από νέους μηχανισμούς αποστέρησης και εκτόπισης, όπως είναι η εμπορευματοποίηση και ιδιωτικοποίηση της γης, η βίαιη εκδίωξη των αγροτικών πληθυσμών, η μετατροπή ιδιαίτερων μορφών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας όπως κοινά και κολεκτίβες σε αποκλειστικά ιδιωτικά καθεστώτα ιδιοκτησίας. Ο Harvey (2003 σελ.87-91) συνοψίζοντας την ανάλυσή του εντοπίζει

τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά στη "συσσώρευση μέσω της αποστέρησης" που χωρίζονται σε τέσσερις τομείς όπως, η ιδιωτικοποίηση, η εμπορευματοποίηση, η χρηματοπιστοτικοποίηση και διαχείριση - χειραγώγηση των περιουσιακών στοιχείων.

Συμπληρωματικά στην παραπάνω ανάλυση έχει ιδιαίτερη σημασία η σύνδεση της μονιμότητας της λεγόμενης πρωταρχικής συσσώρευσης με τις κρίσεις του καπιταλισμού. Σύμφωνα με τις Chandra και Basu (2007), ο καπιταλισμός σε περιόδους κρίσης επιδιώκει, για να τις ξεπεράσει, να επεκτείνει τη σχέση κεφάλαιο, δηλαδή τον διαχωρισμό των ανθρώπων από τα μέσα παραγωγής και αναπαραγωγής, σε νέες σφαίρες ή παράλληλα να βαθύνει τις υπάρχουσες σχέσεις. Επομένως στις περιόδους κρίσης εφαρμόζονται νέες ή εντείνονται οι υφιστάμενες διαδικασίες πρωταρχικής συσσώρευσης και υφαρπαγής της γης.

2.2 Θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου βάσει δεδομένων και αναλύσεων σε παγκοσμία κλίμακα

Το φαινόμενο αυτό δεν είναι καινούριο, καθώς ήδη από προηγούμενους αιώνες η γη της Αφρικής θεωρούνταν από τους Ευρωπαίους ένα έδαφος παρθένο για εκμετάλλευση της γης, για καλλιέργεια εξωτικών ειδών διατροφής και εν γένει εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων. Η τωρινή συγκυρία αν και μπορεί να θυμίζει παλιότερες εμπειρίες, διαφέρει όπως θα εξετασθεί, ως προς τους σκοπούς εκμετάλλευσης, τους τρόπους απόκτησης της γης, αλλά και στις συμπράξεις μεταξύ ξένων επενδυτών και των εγχώριων ελίτ σε ένα πλαίσιο μεταβολής του πολύπλοκου ιδιοκτησιακού καθεστώτος που υπάρχει στις Αφρικανικές χώρες. (Cotula 2009).

Στη συντριπτική τους πλειοψηφία, οι επενδύσεις αυτές λαμβάνουν την μορφή της μακροχρόνιας χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing) με διάρκεια που φτάνει έως και τα 99 έτη. Οι συμφωνίες αυτές αφορούν σε επενδύσεις μεγάλης κλίμακας, από τις οποίες πολλές ξεπερνούν τα 10.000 εκτάρια (ha), ενώ μπορεί να ξεπερνούν ακόμα και τα 500.000 εκτάρια (Hallam, 2011, 92). Σύμφωνα με στοιχεία του 2011, το 37,2% των εκτάσεων αξιοποιείται για παραγωγή βιοκαυσίμων, το 11,3% για είδη διατροφής και το 8,2% για δασοκομία (Sassen, 2014, σ. 31). Οι επενδυτές προέρχονται κυρίως από το Ηνωμένο Βασίλειο, τις ΗΠΑ, την Αυστραλία, την Ινδία, τη Νότια Αφρική, τις χώρες του Κόλπου, την Κίνα και τη Νότια Κορέα. Επιπλέον, διαπιστώνεται ότι οι

επενδυτικές ροές συνδέονται με πολιτικούς, πολιτιστικούς, επιχειρηματικούς και γεωγραφικούς περιορισμούς (Hallam, 2011, σ. 92).¹

Σε γενικότερο πλαίσιο η συνολική έκταση των υφαρπαγμένων γαιών σε παγκόσμια κλίμακα ανέρχεται περίπου, σύμφωνα με επίκαιρες μετρήσεις, στα 66.000.000 ha έκταση που ισοδυναμεί με το συνολικό μέγεθος της χώρας του Ιράκ ή της πολιτείας της Καλιφόρνια στις Ηνωμένες Πολιτείες. Σε ποσοστιαίες μονάδες η συνολική υφαρπαγμένη έκταση ανέρχεται στο 1% της παγκόσμιας γεωργικής και αγροτικής οικονομίας, ποσοστό διόλου ευκαταφρόνητο λόγω της ιδιαιτερότητας του φαινομένου. Οι περισσότερες εκμισθωμένες εκτάσεις παρουσιάζονται στην υποσαχάρια Αφρική με εκτάσεις περίπου 32.000.000 ha και στην ανατολική Ασία εκτάσεις περίπου 28.000.000 ha. Hallam, D. (2011). Σε μικρότερο βαθμό χώρες της λατινικής Αμερικής και κάποιες ευρωπαϊκές χώρες της κεντροανατολικής Ευρώπης.

Παρόλο που είναι δύσκολο να εκτιμηθεί η έκταση της σύγχρονης υφαρπαγής γης, σύμφωνα με το παρατηρητήριο GRAIN (2010) υπολογίζεται ότι μέσα στην πενταετία 2005-2010 σε τουλάχιστον 70 χώρες πάνω από 115 εκατομμύρια εκτάρια γης, αφαιρέθηκαν από τοπικές κοινότητες και αποδόθηκαν σε παγκόσμιους ή τοπικούς επενδυτές. Το μέγεθος της αρπαγής, μόνο για την πενταετία 2005-2010, υπολογίζεται ότι αντιστοιχεί στο 3% με 5% της διαθέσιμης παγκόσμιας αγροτικής γης και εκτιμάται ότι, ιδιαίτερα μετά την κρίση τροφίμων και τις μελλοντικές συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, η υφαρπαγή της γης θα κλιμακωθεί ξεπερνώντας, έως το 2020, το 10% της διαθέσιμης παγκόσμιας αγροτικής γης.

Οι εκτάσεις που έχουν δεσμευτεί με κάθε είδους συμφωνία ή κάθε είδους επενδυτική ενέργεια έρχεται σε μεγάλο βαθμό σε αντίθεση με την οικονομική αυτάρκεια πολλών από αυτών των χώρων αλλά και την επισιτιστική δυνατότητα που έχουν, ώστε να συνάψουν τέτοιου είδους συμφωνίες. Ανά τον κόσμο και όχι μονό στην Υποσαχάρια Αφρική συναντάται μεγάλο ποσοστό φτώχειας και εξαθλίωσης με τους κοινωνικούς

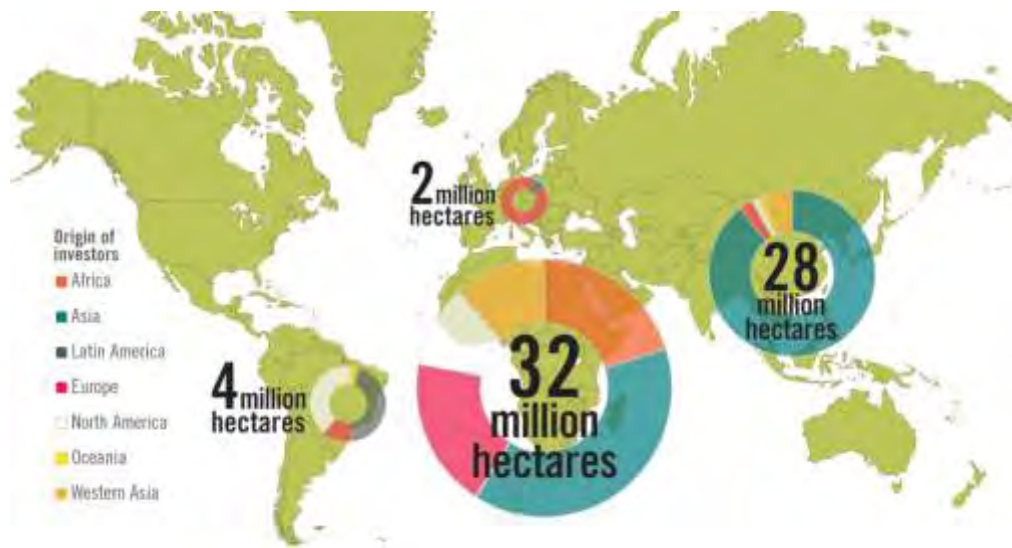
¹ Για παράδειγμα, η γη της Αιθιοπίας αποτελεί προνομιακό πόλο έλξης για επενδυτές από την Ινδία, η Μαδαγασκάρη για επενδυτές από τη Νότια Κορέα, ενώ το Σουδάν προσελκύει το ενδιαφέρον επενδυτών από τη Σαουδική Αραβία (Sassen, 2014, σ. 33).

και πολιτικούς παράγοντες να φθίνουν και να δημιουργούν με γενικότερη εικόνα υποβάθμισης που βρίσκεται στο έλεος των επενδυτικών τάσεων και των οικονομικών συμφερόντων.

Χώρες της Άπω Ανατολής με κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα δεσμεύουν τον πρωτογενή τους τομέα σε άμεσες ξένες επενδύσεις για εκατό χρόνια χωρίς να εκλάβουν ειπούν τις συνέπειες των ενεργειών τους, μονό και μονό ώστε να κορεσθεί η εξωτερική τους πολιτική σε πλαίσια διακυβέρνησης και απόλυτου έλεγχου από εφήμερες κυβερνήσεις με βασική συνέπεια την κήρυξη κάποιου εμφύλιου πολέμου που θα έχει ανεπανόρθωτες συνέπειες σε όλους τους τομείς των χωρών.

Εικόνα 2. Χάρτης ηπειρωτικών περιοχών που υφίστανται Land grabbing - Υφαρπαγή

Πηγή: <http://insights.ifpri.info/>

Επεξεργασία Ιδία

2.3 Θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου βάσει δεδομένων και αναλύσεων στην Υποσαχάρια Αφρική

Σχετικά με το φαινόμενο της υφαρπαγής τα Υποσαχάρια Αφρικανικά κράτη, αποσκοπούν σε μια ανάπτυξη μέσα από ξένες επενδύσεις που τους αποφέρουν κάποια σημαντικά κέρδη από την μίσθωση των γαιών αλλά όμως χωρίς να αναλογιστούν οι κυβερνήσεις τον αρνητικό αντίκτυπο σε κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό επίπεδο (Hall 2011). Η κύρια απασχόληση των κατοίκων των Αφρικανικών χώρων βρίσκεται στον πρωτογενή τομέα και πιο συγκεκριμένα στην αγροτική και

κτηνοτροφική παραγωγή, αλλά με απαρχαιωμένες μεθόδους καλλιέργειας και με χαμηλό τεχνολογικό και αναπτυξιακό επίπεδο δημιουργώντας ένα μοντέλο μιας "αργής" οικονομίας που βασίζεται σε πρωτόγονες τεχνικές ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα η ανάπτυξη της τεχνολογίας στην υποσαχάρια Αφρική σε πολλά κράτη, βρίσκεται ακόμα στα σπάργανα διότι η τεχνολογική εξέλιξη έρχεται μόνο με την μορφή των επενδύσεων και των εξωγενών παραγόντων και όχι από ενδογενείς επενδύσεις στην τεχνολογία που θα συνεισφέρουν στο σύνολο της κοινωνίας (Cotula 2010).

Συνεπώς υπάρχει ένα ερώτημα σχετικά με τις άμεσες ξένες επενδύσεις που συνεπάγεται με την μορφή της υφαρπαγής των γαιών. Η θετική εκτίμηση των επενδύσεων αυτών είναι ότι εκτάσεις που μισθώθηκαν από ξένους παράγοντες, έχουν την δυνατότητα να ανάπτυξης από την πλευρά της παραγωγικής γεωργικής ικανότητας, αύξηση των εξαγωγών των αγροτικών προϊόντων και των βιοκαυσίμων Cotula, L. and Vermeulen, S. (2010). Ακόμα αύξηση των θέσεων εργασίας και ανάπτυξη της τεχνολογίας και της καινοτομίας με την δημιουργία βιομηχανιών για την επεξεργασία των αγροτικών προϊόντων και των βιοκαυσίμων (Kyle F. Davis et. al. 2014).

Σε αντίθεση όμως, υπάρχει έλλειψη προσοχής στους ήδη κατόχους γης και σε μικροϊδιοκτήτες καθώς παραγκωνίζονται από τα κυβερνητικά και εξωτερικά συμφέροντα ενώ σε πολλές περιπτώσεις ακόμα και οι ίδιες οι κυβερνήσεις δεν έχουν την δυνατότητα διαπραγμάτευσης λόγω της ασθενούς θέσης που βρίσκονται, κυρίως σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Σημαντικό αρνητικό στοιχείο είναι και η έλλειψη προστασίας του περιβάλλοντος και συνεχούς υποβάθμισης του, με αποψιλώσεις δασών, μη ορθολογικής διαχείρισης των υδάτινων πόρων και ερημοποίησης και διάβρωσης των εδαφών (Lavers 2012).

Εικόνα 3. Πίνακας χωρών που υφίστανται Land - Grabbing και χωρών επενδυτών.

Investor Country	Target Country	Area (Ha)	Crop - Aim of Project
Austria	Ethiopia	50,000	Biofuel
Bahrain	Philippines, Turkey, UAE	10,000	Agro-fishery
Belgium	Kenya	42,000	Sugarcane
Canada	Kenya, Mozambique, Ghana	293,000	Biofuel
China	DR Congo, Mozambique, Tanzania, Zambia, Philippines, Cameroon, Sierra Leone	6,512,300	Biofuel, rice, sugarcane, maize
Egypt	Sudan	526,000	wheat, maize, sugar beets
Germany	Ethiopia	13,000	Biofuel
India	Ethiopia, Sierra Leone	348,258	Flower, sugar, maize, rice, vegetables, Palm oil
Iran	Sierra Leone	10,117	Biofuel, lemon grass
Israel	Ghana, Ethiopia	202,000	Biofuel
Italy	Ghana, Mozambique	20,000	Biofuel
Japan	Brazil, Kenya	100,000	Soybeans, biofuel
Jordan	Sudan	25,000	Livestock, crops
Kuwait	Kenya, Sudan	170,000	Rice
Libya	Mali, Ukraine, Liberia	364,000	Rice
Luxembourg	Sierra Leone	62,475	Biofuel, Palm oil, rubber
Norway	Ghana	427,660	Biofuel
Portugal	Mozambique, Sierra Leone	151,000	Biofuel, rice, pineapple, cassava, vegetables
Qatar	Philippines, Sudan, Kenya	140,000	Fruits, vegetables
Republic of Korea	Russia, Sudan, Indonesia	715,000	Wheat, palm oil
Saudi Arabia	Sudan, Tanzania, Indonesia, Ethiopia, Egypt	5,520,000	Rice, wheat, vegetables, barley, animal feeds
South Africa	Congo (Brazzaville), Benin	80,000	Livestock, rice, vegetables
Switzerland	Sierra Leone	26,000	Sugarcane
UAE	Pakistan, Sudan, Ethiopia	707,000	Corn, alfalfa, wheat, potatoes, beans
UK	Ethiopia, Angola, Ghana, Madagascar, Mozambique, Ukraine, Sierra Leone	1,046,348	Biofuel
USA	Brazil, Sudan, Ukraine, Ethiopia	690,000	Sugarcane (biofuel)
Viet Nam	Cambodia, Lao	200,000	Rice, rubber

Πηγή: <http://www.theguardian.com/>

Επεξεργασία Ιδία

Στον παραπάνω πίνακα παρουσιάζονται συνοπτικά τα κράτη που έχουν τον ρόλο του επενδυτή και προσφέρουν άμεσες επενδύσεις με την μορφή εκμίσθωσης των γαιών, τα κράτη που δέχονται τις επενδύσεις με την έκταση που παρέχουν στα επενδυτικά κράτη και τέλος το είδος της καλλιέργειας που έχουν δεσμεύσει την καλλιεργήσιμη γη.

Η Ινδονησία, οι Φιλιππίνες, η Αιθιοπία, η Κένυα, η Γκάνα, η Μοζαμβίκη είναι κάποιες από τις χώρες, από τις οποίες μισθώνουν τα εδάφη τους για την καλλιέργεια αγροτικών προϊόντων και βιοκαυσίμων. Η ανάγκη για ανάπτυξη των της εκμίσθωσης των γαιών βέβαια έχει προέλθει τα τελευταία 10 χρόνια λόγω κάποιων σημαντικών παραγόντων που συμβαίνουν στα αναπτυσσόμενα και στα ραγδαίως αναπτυσσόμενα κράτη ανά τον κόσμο. Οι παράγοντες αυτοί είναι κοινωνικοί, οικονομικοί και περιβαλλοντικοί, πιο συγκεκριμένα είναι:

- Ανάπτυξη χωρών με μεταβατική οικονομία
- Επισιτιστική ασφάλεια
- Εναλλακτικές πηγές ενέργειας

- Κλιματική αλλαγή και προστασία του περιβάλλοντος (Hall 2011).

2.4 Θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου με βάση την ανάπτυξη χωρών με μεταβατική οικονομία, την επισιτιστική ασφάλεια και την ανάπτυξη των ΑΠΕ

Στην Αφρική και σε άλλες μεταβατικές οικονομίες τα γεωργικά συστήματα παραμείνουν υποτυπώδη και επισημαίνεται ότι οι συνθήκες για την καλλιέργεια της γης είναι σε μεγάλο βαθμό δύσκολες και μη ανταγωνιστικές σε σχέση με αναπτυγμένες γεωργικές οικονομίες του δυτικού κόσμου. Η μικροιδιοκτησία, η χαμηλή γονιμότητα της γης, η μη συστηματική άρδευση και η έλλειψη της καινοτομίας και του εκσυγχρονισμού του γεωργικού εξοπλισμού είναι κάποιες από τις παραμέτρους που οδηγούν στην εγκατάλειψη της γης από τους κατοίκους των περιοχών δημιουργώντας μεγάλα επισιτιστικά προβλήματα αλλά και μείωση της αγροτικής οικονομίας των χωρών τους (Richards 2013) et (Matondi 2011).

Σχετικά με την πρωτοφανή οικονομική ανάπτυξη στις υπό μετάβαση χώρες (Ινδία, Κίνα και Βραζιλία) έχει οδηγήσει σε ταχεία αύξηση της ζήτησης για ενέργεια. Οι καταναλωτές στις χώρες αυτές απαιτούν ένα υψηλότερο βιοτικό επίπεδο και αναζητούν την επίσπευση για να καλύψουν τη διαφορά με τα δυτικά πρότυπα ευημερίας (Borras et Hall 2011). Ο συνδυασμός της αύξησης των διεθνών τιμών των εμπορευμάτων, η ζήτηση για βιοκαύσιμα, η αύξηση του πληθυσμού και η αστικοποίηση οδηγούν σε μια παγκόσμια και συνολική οικονομική ανάπτυξη που σημαίνει ότι οι επενδύσεις αυτές θα αυξηθούν σε σπουδαιότητα στο μέλλον (Borras et Hall 2011).

Σε πολλά πλαίσια, η μεγάλης κλίμακας εξαγορά της γης, έχει ανανεωμένο το ενδιαφέρον για την αγροτική καλλιέργεια με βάση τη γεωργία, η οποία επίσης τροφοδοτείται από σκεπτικισμό σχετικά με η αποτελεσματικότητα των μηχανισμών της αγοράς και του εμπορίου προς την εξασφάλιση της πρόσβασης σε βασικά τρόφιμα. Επιπλέον, υπάρχει η πεποίθηση ότι η παραγωγή μεγάλης κλίμακας μπορεί να βοηθήσει στον εκσυγχρονισμό του γεωργικού τομέα (Hall 2011).

Όπως ο Cotula (2010) παρατηρεί, τα βιοκαύσιμα είναι προϊόντα ενός παγκοσμίου οργανωμένου συστήματος παραγωγής, ανταλλαγής και κατανάλωσης που παρέχει διαφορετικά πρότυπα και οικονομικές και πολιτικές συμμαχίες. Με αυτόν τον τρόπο,

υπό μετάβαση χώρες προσπαθούν να επιτύχουν ανάπτυξη, μέσω οικονομικών και παραγωγικών δεσμών με την Αφρική (Cotula et Vermeulen 2010).

Σχετικά με τον τρόπο δημιουργίας μίας τέτοιας συμφωνίας μίσθωσης γαιών μεταξύ ενός κράτους και μιας άμεσης ξένης επένδυσης δημιουργούνται δραστηριοποιούμενα επενδυτικά σχήματα και εκτείνονται σε ένα ευρύ φάσμα, από καθαρά διακρατικές συμφωνίες,² με την μορφή επενδύσεων αμιγώς ιδιωτικών κεφαλαίων. Στο ενδιάμεσο, υπάρχει μια πληθώρα επενδυτικών σχημάτων από επιχειρήσεις που υπάγονται σε άμεσο κρατικό έλεγχο, κρατικά επενδυτικά ταμεία (sovereign wealth funds) και κοινοπραξίες (joint ventures) δημόσιου τομέα και ιδιωτικών επιχειρήσεων (Cotula, 2009, σ. 34-39).³

Από την πλευρά τους, οι χώρες υποδοχής κάνουν τις απαραίτητες ενέργειες για την προσέλκυση και τη διευκόλυνση των υποψήφιων επενδυτών. Έτσι, παρατηρείται τη σύσταση κυβερνητικών φορέων, όπως π.χ. η Ethiopian Investment Commission (EIC), η Tanzanian Investment Commission (TIC) ή και των «υπηρεσιών μιας στάσης» (one-stop shops) στη Γκάνα και το Μάλι, οι οποίες διευκολύνουν τους επενδυτές σε όλη τη διαδικασία πραγματοποίησης επενδύσεων (Cotula et Vermeulen 2010).

Από τον προσδιορισμό των εκτάσεων προς μίσθωση, συμβουλευτικές υπηρεσίες για τις διαπραγματεύσεις με άλλους κυβερνητικούς φορείς και τοπικές αρχές, στην εξέταση του επενδυτικού σχεδίου, τη διαμόρφωση ενός γενικού πλαισίου συμφωνίας μέχρι να φτάσουμε στην τελική υπογραφή της συμφωνίας επένδυσης (Cotula, 2009, σ. 67-68).

---

² Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η συμφωνία μεταξύ της κυβέρνησης της Συρίας και του Σουδάν το 2002 για την εκμίσθωση γης στο Σουδάν διάρκειας 50 ετών (Cotula, 2009, σ. 35).

³ Είναι ενδιαφέρον ότι η συμμετοχή των ιδιωτών επενδυτών δεν περιορίζεται στην αγροβιομηχανία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ανακληθείσα επένδυση της εταιρείας Daewoo για την εκμίσθωση έκτασης 1.3 εκατομμυρίων εκταρίων στη Μαδαγασκάρη, με σκοπό την παραγωγή αραβόσιτου και φοινικελαίου για εξαγωγή στη Νότια Κορέα (The Guardian, 03/07/2009). Επενδύσεις όπως αυτή δείχνουν το ενδιαφέρον διαφοροποίησης και ενίσχυσης των χαρτοφυλακίων επενδύσεων, ιδίως σε περιόδους κρίσεων και ρευστότητας στην παγκόσμια οικονομία.

Επίσης, δεδομένου του μακροχρόνιου χαρακτήρα των επενδύσεων, οι εθνικές κυβερνήσεις και οι κρατικοί φορείς συνεργάζονται με τους επενδυτές για την εξασφάλιση των μακροπρόθεσμων συμφερόντων τους. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της υπογραφής συμφωνιών για μηχανισμούς προστασίας επενδυτών από ενδεχόμενες αρνητικές κυβερνητικές αποφάσεις για την εξέλιξη των συμφερόντων τους, (Investment to State Dispute Settlement - ISDS). Με τις συμφωνίες αυτές, οι επενδυτές αποκτούν το δικαίωμα να προσφύγουν κατά των κρατών, εάν τα τελευταία θελήσουν να αλλάξουν πολιτικές π.χ. ως προς την προστασία του περιβάλλοντος, των μισθών ή των δικαιωμάτων των τοπικών κοινωνιών, θίγοντας τα επενδυτικά συμφέροντα (Cotula, 2009, σ. 87-89).

Από την άλλη πλευρά, οι κρατικοί φορείς επιδιώκουν, σε τυπικό πλαίσιο, να εξασφαλίζουν τη διαφάνεια στις διαδικασίες διαπραγμάτευσης και το σεβασμό των δικαιωμάτων των κατοίκων των περιοχών στις οποίες πραγματοποιείται μια επένδυση. Έτσι, προβλέπεται η εφαρμογή της αρχής της ελεύθερης, με πρότερη πληροφόρηση συναίνεσης⁴, αλλά και η καταβολή αποζημιώσεων σε χρήμα ή σε είδος (π.χ. ποσοστό της ετήσιας παραγωγής αποδίδεται στο κράτος ή τις τοπικές κοινότητες), ενώ προτείνεται η πρόσληψη εργατών προερχόμενων από τις κοινότητες για την απασχόλησή τους έναντι μισθού (Cotula, 2009, σ. 81-83).

Στην πραγματικότητα, αυτές οι προβλέψεις είτε δεν τηρούνται, είτε εφαρμόζονται ελλιπώς σε ελάχιστες περιπτώσεις, καθώς μέσω και αυτής της διαδικασίας αναπαράγονται ασυμμετρίες ισχύος μεταξύ εθνοτικών ομάδων, κοινωνικών τάξεων και φύλου. Άλλωστε, ως τοπική κοινωνία θεωρούνται οι ηλικιωμένοι άρρενες των κοινοτήτων και οι τοπικοί αξιωματούχοι (ηγέτες φυλών ή τοπικών κομμάτων), οι οποίοι τις περισσότερες φορές είναι παρόντες ήδη από τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις. Στις διαδικασίες διαλόγου δεν καλούνται αντιπρόσωποι των πραγματικών χρηστών της περιοχής ή κοινωνικών ομάδων που πλήττονται από τις επενδύσεις (Cotula et Vermeulen 2010).

---

⁴ Πρόκειται για την αρχή Free, Prior to Consent (FPIC) που βασίζεται στο άρθρο 32 της Διακήρυξης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ιθαγενών πληθυσμών, σύμφωνα με την οποία οι γηγενείς έχουν τη δυνατότητα αποδοχής ή απόρριψης ενός αναπτυξιακού σχεδίου για τις περιοχές τους ανάλογα με το σεβασμό που δείχνουν αυτά στις πολιτισμικές πρακτικές και τα έθιμά τους (Colchester and Ferrari, 2007, όπως αναφέρεται στο Cotula, 2009, σ. 70).

Τα μέλη των τοπικών κοινοτήτων δεν έχουν παρά ελάχιστη πρόσβαση σε πληροφόρηση σε σχέση με τις επενδύσεις που πρόκειται να πραγματοποιηθούν, τις διαπραγματεύσεις ανάμεσα σε επενδυτές και κυβερνήσεις και τους όρους που τις συνοδεύουν. Επιπλέον, κι αυτές ακόμα οι περιορισμένης συμμετοχής συναντήσεις με τους τοπικούς αξιωματούχους πραγματοποιούνται εντός ασφυκτικών χρονικών πλαισίων διαπραγματεύσεων, ενώ η μη τήρηση και δημοσιοποίηση πρακτικών διαμορφώνει γύρω από αυτές ένα αδιαφανές πλαίσιο (Cotula and Vermeulen, 2010, σ. 909).

Όσον αφορά την παραγωγή βιοκαυσίμων και την αλλαγή των χρήσεων γης, από την καλλιέργεια τροφίμων σε καλλιέργεια ενεργειακών φυτών και σε συνδυασμό με την παγκόσμια αύξηση των τιμών στα είδη διατροφής το 2008 δημιουργείται ένα κλίμα αβεβαιότητας για την επισιτιστική ασφάλεια των κρατών. Ο αριθμός των υποσιτιζόμενων Αφρικανών αυξήθηκε κατά περίπου 20% από το 1992 έως το 2002, ο αριθμός τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί περαιτέρω με τη χρηματοπιστωτική κρίση και η αύξηση των παγκόσμιων τιμών των τροφίμων. Αυτό που χρειάζεται είναι αύξηση στην παραγωγή τροφίμων και της απασχόλησης, καθώς και χαμηλότερες τιμές στα τρόφιμα. Αυτό απαιτεί συνεχή στήριξη της γεωργίας, ως προς την βελτίωση της γονιμότητας του εδάφους, τη διαθεσιμότητα του νερού και την απόδοση των καλλιεργειών (Richards, M. 2013) et (Matondi B. et. al. 2011).

Τα βιοκαύσιμα αναζητούνται ως εναλλακτική λύση, πηγής ενέργειας, σε μια εποχή όπου η τιμή του πετρελαίου είναι αυξανόμενη και γενικά η πετρελαϊκή κρίση των προηγούμενων ετών δημιούργησε μια κατάσταση αναζήτησης εναλλακτικών μορφών ενέργειας. Η παραγωγή βιοκαυσίμων συμβάλλει στην μείωση και την σταθεροποίηση των τιμών του πετρελαίου και μπορεί οριακά να βελτιώσει την εθνική ενεργειακή ασφάλεια των κρατών. Από την άλλη πλευρά, όμως, είναι πολύ αμφίβολο εάν τα βιοκαύσιμα μπορούν να συμβάλουν στην ύφεσης της κρίσης του κλίματος καθώς συμβάλουν με την σειρά τους στην ανάπτυξη των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου και στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος (Giovannetti et Ticci 2015).

Ωστόσο, τα βιοκαύσιμα να αποτελέσουν παράγοντα κινδύνου, ιδιαίτερα σε σχέση με την επικείμενη παγκόσμια υπερθέρμανση. Η επιστημονική έρευνα έχει αποκαλύψει

ότι κάθε τύπος μονάδα παραγωγής βιοκαυσίμων ποικίλλει σημαντικά όσον αφορά την ενεργειακή απόδοση και τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Καθώς δασώδεις περιοχές ανά την υφήλιο θα αλλάξουν την χρήση τους και θα χρησιμοποιηθούν ως περιοχές παραγωγής βιοκαυσίμων με αποτέλεσμα να χαθούν σημαντικές δεξαμενές απορρόφησης του άνθρακα, και που θα συμβάλλει στην κλιματική αλλαγή και στην αύξηση των αερίων του θερμοκηπίου (Thomas et Meyfroidtc 2013).

Σε αντίθεση με την παραπάνω ενέργεια, στο πλαίσιο της θεώρησης της κλιματικής αλλαγής ως παγκόσμιο πρόβλημα, διαπιστώνεται ότι ένα μέρος των συμφωνιών εκμίσθωσης γαιών σε αφρικανικές χώρες αποσκοπεί στην αναδάσωση εκτάσεων για την απορρόφηση αερίων ρύπων του θερμοκηπίου πέρα από την αποψίλωση δασικών εκτάσεων για την δημιουργία εκτάσεων καλλιεργήσιμης γης (Thomas et Meyfroidtc 2013).

Οι πολιτικές περιβαλλοντικής προστασίας μέσω των μηχανισμών της αγοράς καταλήγουν στην εμπορευματοποίηση του περιβάλλοντος με χαρακτηριστικό παράδειγμα το εμπόριο αερίων του θερμοκηπίου και ωθούν ένα άλλο σύμπλεγμα φορέων με την ενεργό εμπλοκή μη κυβερνητικών οργανώσεων στην απόκτηση και περίφραξη γαιών θεωρούμενων ως ‘κενές’ γαίες σε εδάφη αφρικανικών χωρών (White et. al., 2012, σ. 629).

Ακόμα η παραγωγή βιοκαυσίμων επηρεάζει την παραγωγή των παραδοσιακών καλλιεργειών στα τρόφιμα, αυξάνοντας έτσι περαιτέρω τις παγκόσμιες τιμές των αγαθών σίτισης. Έρευνες υποστηρίζουν ότι η ταχεία ανάπτυξη της παραγωγής βιοκαυσίμων θα επηρεάσει την επισιτιστική ασφάλεια σε εθνικό επίπεδο κυρίως στις τιμές των τροφίμων και στα εισοδήματα. Αυτό επηρεάζει άμεσα τα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα, τα οποία βρίσκονται κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες. Ουσιαστικά εκτάσεις που δύναται να χρησιμοποιηθούν για την καλλιέργεια τροφίμων αλλάζουν χρήση και χρησιμοποιείται για την καλλιέργεια ενεργειακών φυτών και καλλιεργειών που έχουν σαν κύριο γίνωμα την ενέργεια με συνέπειες καταστρεπτικές ως προς το περιβάλλον ως ένα βαθμό αλλά σε μεγαλύτερη κλίμακα ως προς την επισιτιστική ασφάλεια των κατοίκων της περιοχής.

Η παραγωγή βιοκαυσίμων αλλάζει επίσης το παραδοσιακό αγροτικό τοπίο, που οδηγείται σε μονοκαλλιέργεια ενεργειακών φυτών που είναι και πιο επικερδής και ασφαλής από θέμα παραγωγικότητας. Βεβαία υπάρχει ανάγκη για συντονισμένη δράση σε παγκόσμιο επίπεδο σχετικά με τον καλύτερα δυνατό τρόπο αντιμετώπισης του ζητήματος της παραγωγής βιοκαυσίμων, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τα προς το ζην της υπαίθρου και των κατοίκων των αστικών κέντρων. Ωστόσο, μέχρι στιγμής οι περισσότερες συστάσεις και οι κατευθυντήριες γραμμές είναι εθελοντικής φύσης και φαίνεται να έχουν μικρή επίδραση στην πραγματικές πρακτικές (Cotula, 2009, σ. 81-83).

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η μεθοδολογία που θα χρησιμοποιηθεί για την διερεύνηση του φαινομένου της υφαρπαγής των γαιών και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, θα στηριχτεί κατά βάση σε εμπειρικό και ποσοτικό επίπεδο με δεδομένα από διάφορες επιστημονικές έρευνες που έχουν λάβει χώρα για την εξέταση του φαινομένου αυτού. Πιο συγκεκριμένα θα γίνει χρήση δεδομένων με βάση την περιοχή μελέτης, την σύσταση του πληθυσμού σε τομείς όπως ανεργία και εκπαίδευση, τα οικονομικά στοιχεία των κρατών, το μέγεθος του φαινομένου με βάση το ποσοστό υφαρπαγής ανά χώρα, τα ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα με βάση την περιβαλλοντική υποβάθμιση. Σε τεχνικό επίπεδο και με την βοήθεια του προγράμματος SPSS θα δημιουργηθούν με βάση τα δεδομένα που προαναφέρθηκαν κάποιες συσχετίσεις, μεταξύ των μεταβλητών με το εργαλείο συσχέτισης του SPSS correlation του Spearman και κάποιες γραμμικές παλινδρομήσεις σε σχέση με τις μεταβλητές μας. Τέλος θα αναφερθούν κάποια από τα βασικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της ερευνάς με γνώμονα τα αποτελέσματα τόσο σε περιγραφικό και εμπειρικό επίπεδο όσο και τεχνικό.

3.1 Περιοχές Μελέτης

Οι περιοχές μελέτης της έρευνας που θα εξετασθεί με βάση την έξαρση του φαινομένου της υφαρπαγής των γαιών είναι κατά πλειοψηφία οι χώρες της υποσαχάριας Αφρικής και παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα αναφοράς και στον χάρτη. Ωστόσο οι χώρες που θα εξεταστούν στο σύνολο τους έχουν επαρκή στοιχεία για την ανάλυση τους, όπως παρουσιάζονται από την ετήσια μελέτη του Africa Agriculture Status Report για τις χώρες της Αφρικής. Ουσιαστικά οι χώρες που παρουσιάζονται έχουν αποδεδειγμένα στοιχεία υφαρπαγής και εκμίσθωσης των γαιών τους, σε αντίθεση με άλλα κράτη που μπορεί να δέχονται land grabbing αλλά μην υπάρχουν και να μην έχουν δημοσιευτεί στοιχεία και αναλυτικά δεδομένα για τις χώρες αυτές.

Χάρτης 1: Σύνολο των Υποσαχάριων Αφρικανικών χωρών που δέχονται land grabbing με στοιχεία βάση της ετήσιας αναφοράς του Africa Agriculture Status Report

Πηγή: Google maps

Επεξεργασία Ιδία

Πίνακας 1: Πίνακας Υποσαχάρων Αφρικανικών χωρών που δέχονται land grabbing με στοιχεία βάση της ετήσιας αναφοράς του Africa Agriculture Status Report

Όνομασία	Έκταση ανά Km ²	Πληθυσμός	Πυκνότητα ανα Km ²	Πρωτεύουσα χώρας
Ακτή Ελεφαντοστού	322.460	22.671.331	70,3	Γιαμουσσούκρο
Γκάμπια	11.300	1.882.450	166,6	Μπανζούλ
Γκαμπόν	267.667	1.802.278	6,7	Λιμπρβίλ
Γκάνα	239.460	28.308.301	118,2	Άκκρα
Γουινέα	245.857	10.523.261	42,8	Κονακρί
Καμερούν	475.440	23.248.044	48,9	Γιαουντέ
Κένυα	582.650	48.467.000	83,2	Ναϊρόμπι
Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό	2.345.410	82.243.000	35,1	Κινσάσα
Λιβερία	111.370	4.730.000	42,5	Μονρόβια
Μαδαγασκάρη	587.040	22.434.363	38,2	Ανταναναρίβο
Μαλάουι	118.480	18.299.000	154,4	Λιλόνγκουε
Μάλι	1.240.000	18.690.000	15,1	Μπαμακό
Μοζαμβίκη	801.590	27.128.530	33,8	Μαπούτο
Μπενίν	112.620	11.186.785	99,3	Πόρτο-Νόβο
Νιγηρία	923.768	191.836.000	207,7	Αμπούζα
Νότιο Σουδάν	619.745	13.096.000	21,1	Τζούμπα
Ουγκάντα	236.040	36.860.700	156,2	Καμπάλα
Σενεγάλη	196.190	15.256.346	77,8	Ντακάρ
Σιέρα Λεόνε	71.740	7.075.641	98,6	Φρίταουν

Σουδάν	1.861.484	40.782.742	21,9	Χαρτούμ
Τανζανία	945.087	50.142.938	53,1	Ντοντόμα
Τσαντ	1.284.000	14.965.000	11,7	Ντζαμένα
Δημοκρατία του Κονγκό	342.000	4.866.000	14,2	Μπραζαβίλ
Ζάμπια	752.618	16.212.00	17.2	Λουσάκα

Πηγή: Google - Wikipedia

Επεξεργασία Ιδία

Ουσιαστικά το σύνολο των της Αφρικής μετά την ανεξαρτητοποίησης του από την αποικιοκρατία έχουν δεχθεί με δικιά τους πάντα προτροπή, τις άμεσα ξένες επενδύσεις με την μορφή της δέσμευσης των εκτάσεων με την πολιτική της ενοικίασης μέσω Leasing. Το αποτέλεσμα του φαινομένου όπως φαίνεται και στον χάρτη βρίσκεται σε έξαρση, καθώς πάνω από το 70% των κρατών της Αφρικής βρίσκονται υπό καθεστώς νέο φιλελεύθερης υποτέλειας με τις ευλογίες των κυβερνήσεων με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των κρατών μέσα από την τεχνολογία και την καινοτομία.

Το μέγεθος των κρατών είναι σε μεγάλο βαθμό δυσανάλογο σε σχέση με τα κράτη που έχουν τον ρόλο του ενοικιαστή καθώς δυτικά κράτη με πολύ μικρή έκταση δεσμεύουν εκτάσεις που ισοδυναμούν με το μέγεθος τους, και αναπτύσσουν σε μεγάλο βαθμό την αγροτική τους παράγωγή και τις εξαγωγές σε αγροτικά προϊόντα ενώ η όλη διαδικασία γίνεται σε ένα άλλο ξένο κράτος που βρίσκεται σε άλλη ήπειρο. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα του Λουξεμβούργου, του Βελγίου, του Κατάρ, του Κουβέιτ και του Μπαχρέιν που δεσμεύουν τεράστιες εκτάσεις για την παράγωγή αγροτικών προϊόντων και την παραγωγή βιοκαυσίμων.

3.2 Οικονομικά στοιχεία των Υποσαχάρων κρατών και τομείς οικονομίας, απασχόλησης, βιοικανότητας και ανεργίας

Το σύνολο χωρών της Αφρικής σε επίπεδο οικονομίας στηρίζονται στον πρωτογενή τομέα και κυρίως στην αγροτική παραγωγή και στην κτηνοτροφία, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις κάποια κράτη έχουν αναπτύξει βιομηχανία αλλά ελαφριάς μορφής και όχι σε μεγάλο επίπεδο. Κυρίως τα κράτη που βρίσκονται ακόμα στην σφαίρα

επιρροής των αποικιοκρατών παρουσιάζουν τέτοιου είδους μορφή βιομηχανίας. Το σύνολο των κατοίκων σαν κύρια απασχόληση έχουν την γεωργία και την κτηνοτροφία όπως προαναφέρθηκε και σε μεγάλο ποσοστό το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα καθώς σε πολλές περιπτώσεις δεν υπάρχουν στοιχειώδη επίπεδα μόρφωσης, περίθαλψης, τεχνολογίας και άλλων υπηρεσιών που να βοηθούν την καθημερινότητα των κατοίκων.

Πιο συγκεκριμένα ανά κράτος που δέχεται την πολιτική των υφαρπαγών, παρουσιάζεται ένας πίνακας σχετικά με την κύρια απασχόληση των κατοίκων τα επίπεδα ανεργίας και τα επίπεδα βιοκοινότητας¹ ανά χώρα, δηλαδή το ποσοστό που κάθε κράτος μπορεί να οριστεί βιώσιμο από οικονομικής και αναπτυξιακής άποψης και από θέμα επάρκειας της γης για την κάλυψη των αναγκών των κατοίκων της.

Πίνακας 2 : Πίνακας οικονομικών & πληθυσμιακών δεδομένων των Υποσαχάρων Αφρικανικών χωρών που δέχονται land grabbing

Ονομασία Χώρας	Πληθυσμός	ΑΕΠ \$ δις	Κύριος τομέας απασχόλησης	Ανεργία %
Ακτή Ελεφαντοστού	22.671.331	3.316	πρωτογενής	9.5
Γκάμπια	1.882.450	1.646	πρωτογενής	30.1
Γκαμπόν	1.802.278	18.639	πρωτογενής	20.5
Γκάνα	28.308.301	4.266	πρωτογενής	6.3
Γουινέα	10.523.261	1.214	πρωτογενής	1.8
Καμερούν	23.248.044	3.144	πρωτογενής	4.6
Κένυα	48.467.000	3.208	πρωτογενής	9.2
Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό	82.243.000	770	πρωτογενής	3.8
Λιβερία	4.730.000	873	πρωτογενής	4.2

¹Βιοικανότητα ή Παγκόσμιο Εκτάριο: Ποσοτικός παράγοντας που υπολογίζει τις διατροφικές ανάγκες ανά επιφάνεια γης σε φυσικό χώρο σε σχέση με τον πληθυσμό. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένας τρόπος προσδιορισμού της σχετικής φέρουσα ικανότητα της γης σε παραγωγική βάση. Ενδεικτικά η φέρουσα βιοικανότητα αυξήθηκε από 17 στρέμματα / άτομο το 1961, σε 32 στρέμματα / άτομο το 2010 καθώς ο παγκόσμιος πληθυσμός αυξήθηκε κατά 3,9 δις κατοίκους.

Μαδαγασκάρη	22.434.363	1.462	πρωτογενής	2.2
Μαλάουι	18.299.000	1.124	πρωτογενής	6.7
Μάλι	18.690.000	2.199	πρωτογενής	8.5
Μοζαμβίκη	27.128.530	1.186	πρωτογενής	22.3
Μπενίν	11.186.785	2.112	πρωτογενής	1.1
Νιγηρία	191.836.000	6.108	πρωτογενής	5.8
Ουγκάντα	36.860.700	2.002	πρωτογενής	3.6
Σενεγάλη	15.256.346	2.451	πρωτογενής	9.3
Σιέρα Λεόνε	7.075.641	1.577	πρωτογενής	9
Σουδάν	40.782.742	4.344	πρωτογενής	13.6
Τανζανία	50.142.938	2.904	πρωτογενής	5.6
Τσαντ	14.965.000	2.622	πρωτογενής	3.6
Δημοκρατία του Κονγκό	4.866.000	1.214	πρωτογενής	7.2
Ζάμπια	15.500.000	3,868	πρωτογενής - δευτερογενής	10,1

Πηγή: heritage.org

Επεξεργασία Ιδία

Πίνακας 3 : Πίνακας δεδομένων με βάση τον ρυθμό ανάπτυξης και των FDI των Υποσαχάρων Αφρικανικών χωρών

Ονομασία Χώρας	Ρυθμός ανάπτυξης %	Ρυθμός ανάπτυξης σε 5 έτη %	Εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων FDI \$
Ακτή Ελεφαντοστού	8,6	6,3	430,2 m
Γκάμπια	4,4	2,1	10,6 m
Γκαμπόν	4	5,3	623,9 m
Γκάνα	3,5	7,6	3,2 b
Γουινέα	4,8	3,1	18,5 m
Καμερούν	5,9	5,2	620,1 m

Κένυα	5,6	5,5	1,4 b
Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό	7,7	7,9	1,7 b
Λιβερία	0	5	512,3 m
Μαδαγασκάρη	3	2,6	517,5 m
Μαλάουι	3	4,1	142,2 m
Μάλι	6,1	3,7	152,9 m
Μοζαμβίκη	6,3	7	3,7 b
Μπενίν	5,2	5,2	229,3 m
Νιγηρία	2,7	4,7	3,1 b
Ουγκάντα	5	4,7	1,1 b
Σενεγάλη	6,5	4,2	345,2 m
Σιέρα Λεόνε	- 21.5	5	518,7 m
Σουδάν	3,5	1,2	1,7 b
Τανζανία	7	6,8	1,5 b
Τσαντ	1,8	4,7	600,2 m
Δημοκρατία του Κονγκό	2,5	4	1,5 b
Ζάμπια	3,6	5,4	1,7 b

Πηγή: heritage.org

Επεξεργασία Ιδία

Με βάση τον παραπάνω πίνακα παρατηρείτε ότι χώρες που εξετάζονται επί της ουσίας έχουν άμεση εξάρτηση από εξωτερικές κεφαλαιουχικές ροές καθώς η είσοδος των FDI αποτελεί την βασική πηγή για την χρηματοδότηση των κρατών για την ανάπτυξης τους και την πρόοδο τους. Ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης και μακροπρόθεσμα σε πέντε χρόνια παρουσιάζεται αυξημένος σε όλα τα κράτη λόγω της αναπτυσσόμενων τάσεων υπάρχουν στις χώρες αυτές και λόγω των ξένων επενδύσεων που εισέρχονται στην αγορά μεταλλάσσοντας και μεγεθύνοντας την μεταβατική τους οικονομία για τα επόμενα χρόνια χωρίς όμως να υπάρχει σταθερότητα και προγραμματισμός. Σύνθηες φαινόμενο των αναπτυσσόμενων χώρων που δημιουργούν βραχυπρόθεσμα άλματα οικονομικής μεγέθυνσης η ανάπτυξης αλλά χωρίς να υπάρχουν οι σωστές βάσεις για την μακροπρόθεσμη τήρηση τους.

Πίνακας 4 : Πίνακας μεταβολής της βιοικανότητας των υφαρπαγμένων Υποσαχάριων Αφρικανικών κρατών

Land - Grabbed χώρες	Αρχική βιοικανότητα σε ha 10 ⁵	Δεσμευμένη βιοικανότητα σε ha 10 ⁵	Χαμένη βιοικανότητα ποσοστό %
Γκάμπια	18.15	3.43	18.9
Κονγκό	54.05	1823.39	2.96
Αιθιοπία	18.67	537.04	3.5
Γκαμπόν	2.87	425.87	0,67
Γκάνα	3.54	295.81	1,2
Γουινέα	2.04	302.22	0,68
Λιβερία	7.83	108.35	7,23
Μαδαγασκάρη	5.26	581.86	0,9
Μάλι	4.44	300.87	1,47
Μοζαμβίκη	14.73	503.05	2,93
Νιγηρία	10.27	1693.53	0,61
Δημοκρ. Κονγκό	6.84	472.93	1,45
Σενεγάλη	1.37	171.34	0,9
Σιέρρα Λεόνε	94.60	10.16	10.74
Ζιμπάμπουε	0.06	92.05	0,06
Σουδάν	25.91	796.54	3.25
Τανζανία	432.01	21.60	5.0
Ουγκάντα	257.41	16.89	6.60
Ζάμπια	0.87	287.75	0,3
Μπενίν	3.26	87.94	3.7
Καμερούν	3.83	366.43	1,04

Ακτή Ελεφαντοστού	1.05	337.81	0,31

Πηγή: Coscieme, L.et.al (2015)

Επεξεργασία Ιδία

3.3 Ποσοτικά στοιχεία εκμίσθωμένων εκτάσεων των Υποσαχάριων κρατών και βασικά είδη καλλιέργειας

Στην περίπτωση των Υποσαχάριων αφρικανικών κρατών που εξετάζεται, το φαινόμενο παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό καθώς ένας σημαντικός αριθμός κρατών δέχονται τις άμεσες ξένες επένδυσης με την μορφή της εκμίσθωσης των γαιών όλο και περισσότερο. Τα Υποσαχάρια Αφρικανικά κράτη με αργά αναπτυσσόμενη και μεταβατική οικονομία και αμφιλεγόμενους κυβερνητικούς παράγοντες δέχονται την εισροή επενδύσεων με αυτή την μορφή καθώς μοναδική του αναπτυξιακή διέξοδος τα τελευταία 60 χρόνια είναι οι επενδύσεις από εξωτερικούς παράγοντες και αναπτυγμένα οικονομικά κράτη (Africa Agriculture Status Report 2014).

Ωστόσο η μίσθωση των γαιών μπορεί να φαίνεται σαν μια λύση προς την οικονομική τους κατάσταση αλλά οι εκτάσεις που εκμισθώνονται είναι αποκλείστηκα και μόνο για τον εγχώριο πληθυσμό και για την κάλυψη των επισιτιστικών του αναγκών. Ο μύθος σχετικά με την επάρκεια της γης στις αφρικανικές χώρες και ότι μπορεί να αποτελέσει μια πηγή εσόδων από εξωτερικές επενδύσεις έχει διογκωθεί χωρίς όμως να δοθεί η απαραίτητη προσοχή προς το συνολικό πληθυσμό. Καθώς το ποσοστό υποσιτισμού των Υποσαχάριων αφρικανών κατοίκων ανέβηκε στο 20% από το 1960 έως το 2000 και όπως προαναφέρθηκε με την χρηματοπιστωτική κρίση και την αύξηση των τιμών στα είδη διατροφής το 2008 το ποσοστό έχει αυξηθεί άρδην.

Τα κράτη που δέχονται τις άμεσες ξένες επενδύσεις μέσω μίσθωσης της γης είναι στην πλειοψηφία κράτη με μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις που λόγω, της αργής οικονομικής τους ανάπτυξης τους, της έλλειψης αγροτικού και γεωργικού εξοπλισμού αλλά και της μικροιδιοκτησίας εκμισθώνουν μεγάλες εκτάσεις γης για την καλλιέργεια αγροτικών προϊόντων αλλά και ενεργειακών φυτών για την ανάπτυξη των βιοκαυσίμων. Υπάρχουν βέβαια και περιπτώσεις όπου μισθώνονται μεγάλες εκτάσεις δασών για υλοτομία και καλλιέργεια ενεργειακών φυτών μέσα στις δασικές

εκτάσεις καθώς κάποια είδη ενεργειακών φυτών ευδοκιμούν σε δασικό περιβάλλον (Africa Agriculture Status Report 2014).

Πίνακας 5. Πινάκας Land - Grabbed χωρών και ποσοστά εκμισθωμένων εκτάσεων - είδη καλλιέργειας

Land - Grabbed χώρες	Ποσοστό έκτασης ανα χώρα %	Εκμισθωμένες Εκτάσεις ha	Είδη καλλιέργειας
Μπενίν	2%	236,100 ha	γιατρόφα, μανιόκα, καλαμπόκι, φρούτα, ρυζί
Κογκό	0.2%	401,000 ha	φοινικέλαιο
Αιθιοπία	3% ²	3,619,509 ha	γιατρόφα, μανιόκα, καλαμπόκι, φρούτα, ρυζί, ενεργειακά φυτά, λαχανικά, ζαχαροκάλαμο
Γκαμπόν	2%	415,000 ha	ενεργειακά φυτά, ρύζι
Γκάνα	4%	907,000 ha	ενεργειακά φυτά, γιατρόφα
Γουινέα	7%	1,608,215 ha	καλαμπόκι, σιτάρι, ρύζι
Λιβερία	16%	1,737,000 ha	ενεργειακά φυτά, ρυζί
Μαδαγασκάρη	1%	765,100 ha	ενεργειακά φυτά
Μαλάουι	3%	397,000 ha	ενεργειακά φυτά
Μάλι	0.3%	372,167 ha	ενεργειακά φυτά
Μοζαμβίκη	3%	2,700,000 ha	Ενεργειακα φυτά, ζαχαροκάλαμο, ρύζι, καοτσουκ, αραβόσιτος, ανανάς
Νιγηρία	1%	542,500 ha	γιατροφα, ζαχαροκάλαμο, ρυζί
Δημοκρ. Κογκό	2%	670,000 ha	ενεργειακά φυτά, ζαχαροκάλαμο, ρύζι, καουτσούκ, αραβόσιτος
Σενεγάλη	2%	460,000 ha	γιατροφα, ζαχαροκάλαμο, ρυζί

² Με κόκκινο χρώμα αναφέρονται τα κράτη στα οποία υπάρχει μεγάλη εκμίσθωση γαιών αναφορικά με την έκτασης τους και την φέρουσα παραγωγική ικανότητα της γης

Σιέρα Λεόνε	7%	501,250 ha	ενεργειακά φυτά, ζαχαροκάλαμο, ρύζι, καοτσουκ, αραβόσιτος, λαχανικά, φοινικέλαιο, λεμονόχορτο,
Δυτ. Σουδάν	4%	2,640,000 ha	λαχανικά, ρύζι, ενεργειακά φυτά, σιτάρι, τριφύλλι, καλαμπόκι, πατάτες, φασόλια, κριθάρι
Σουδάν	2%	5,671,000 ha	λαχανικά, ρύζι, ενεργειακά φυτά, σιτάρι, τριφύλλι, καλαμπόκι, πατάτες, φασόλια, κριθάρι
Τανζανία	3%	2,444,000 ha	γιατροφα, ζαχαροκάλαμο, ρύζι
Ουγκάντα	1%	274,990 ha	ενεργειακά φυτά, γιατρόφα
Ζάμπια	1%	634,850 ha	ενεργειακά φυτά, γιατρόφα
Κένυα	2%	850.000 ha	φρούτα, λαχανικά, ζαχαροκάλαμο, σόγια,

Πηγή: <https://www.grain.org>

Επεξεργασία Ιδία

3.4 Ποιοτικά στοιχεία εκμισθωμένων εκτάσεων των Υποσαχάριων κρατών και δείκτες μέτρησης της υποβάθμισης του περιβάλλοντος

Η γεωργία αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό ποσοστό της χερσαίας έκτασης των Υποσαχάριων κρατών της Αφρικάνικης ηπείρου. Ο ρόλος της είναι κεντρικός τόσο στη διατήρηση των φυσικών πόρων καθώς αποτελεί προϋπόθεση για άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες στις αγροτικές περιοχές. Κατά την μίσθωση των γαιών στα κράτη της Υποσαχάριας Αφρικής, η χρήση τους είναι σε μεγάλο βαθμό για την εντατικοποιημένη καλλιέργεια προϊόντων και για την καλλιέργεια ενεργειακών φυτών για βιοκαύσιμα όπως προαναφέρθηκε (Richards 2013).

Ωστόσο, οι γεωργικές πρακτικές μπορεί να έχουν δυσμενείς περιβαλλοντικές επιπτώσεις καθώς η υποβάθμιση και η μόλυνση του εδάφους η ρύπανση των υδάτων και του αέρα και η απώλεια της άγριας χλωρίδας και πανίδας μπορεί να είναι

αποτελεσμα ακατάλληλων γεωργικών πρακτικών. Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις στα κράτη αυτά από την εντατικοποιημένη γεωργία είναι αναφορικά:

- Αλλαγή χρήσεων γης σε μεγάλες καλλιεργούμενες εκτάσεις
- Ρύπανση επιφανειακών και υπογείων υδάτων από αλόγιστη χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων - Ευτροφισμός
- Μη ορθολογική διαχείριση των υδάτινων πόρων (Υπέρ - άρδευση)
- Διάβρωση του εδάφους - Ερημοποίηση
- Κλιματική αλλαγή λόγω αποψιλώσεων δασών και υποβάθμισης του εδάφους

3.5 Μέθοδοι ανάλυσης στοιχείων και μεταβλητών των Υποσαχάριων κρατών με την χρήση του προγράμματος στατιστικής ανάλυσης SPSS

Αναφορικά με την ανάλυση σε ποιοτικό και ποσοτικό επίπεδο, γίνεται χρήση του προγράμματος στατιστικής ανάλυσης SPSS, όπου αναλύονται δεδομένα και μεταβλητές των χωρών που παρουσιάζουν φαινόμενα υφαρπαγής και γίνεται προσπάθεια συσχέτισης των δεδομένων και κατά πόσο επηρεάζουν συγκεκριμένες μεταβλητές την έξαρση του φαινομένου. Στόχος της τεχνικής ανάλυσης είναι η δημιουργία ενός μοντέλου που να προβλέπει τα επίπεδα της επίπεδα ευημερίας και βιοικανότητας των χωρών ανάλυσης, με σκοπό να οδηγήσει την έρευνα σε συμπεράσματα εάν το φαινόμενο της υφαρπαγής των γαιών έχει αρνητικά ή θετικά αποτελέσματα.

Σχετικά με τα δεδομένα παρουσιάζεται ένας πίνακας στο πρόγραμμα του excell, όπου αναφέρονται οι βασικές μεταβλητές των χωρών που θα εξεταστούν όσον αφορά την ανάλυση. Οι βασικές μεταβλητές είναι ο πληθυσμός, η έκταση της κάθε χώρας σε εκτάρια, η ανεργία, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, ο επί τις % ρυθμός ανάπτυξης, το FDI³ σε εκατομ. \$ και τέλος το ποσοστό της εκμισθωμένης έκτασης αλλά και η συνολική έκταση σε εκτάρια.

3.5.1 Τεχνική Προσέγγιση με βάση το πρόγραμμα στατιστικής ανάλυσης SPSS

Βήμα 1ο

---

³ FDI: Αναφέρονται οι άμεσα ξένες επενδύσεις που δέχεται κάθε χώρα με την μορφή επενδυτικού κεφαλαίου

Με την χρήση του προγράμματος στατιστικής ανάλυσης SPSS και συγκεκριμένα με την με την δημιουργία ιστογραμμάτων για την κάθε μεταβλητή παρατηρείται, ότι οι μεταβλητές που χρησιμοποιούνται δεν παρουσιάζουν κάποια κανονική μεταβολή, καθώς στην ανάλυση που διεξάγεται ορίζεται ως μη παραμετρική. Επομένως με βάση τα ιστογράμματα των μεταβλητών ορίζεται σαν εργαλείο συσχέτισης των μεταβλητών η μέθοδος του Spearman που χρησιμοποιείται για τον ορισμό συσχέτισης μεταβλητών με μη κανονικές κατανομές.

Εικόνα 4: Εφαρμογή προγράμματος στατιστικής ανάλυσης SPSS

	LandArea	Pop	Area	UrbanPop	GDP	Growth	YR	LandArea2	LandArea3
1	Cote d'Ivoire	23671221	3220400	5.6	3316	8.6	438.2	0	8
2	Gambia	103430	1130000	30.1	1848	4.4	18.9	0	8
3	Ghana	1822270	20756700	20.0	10630	4.0	523.8	413080	2.8
4	Greece	11330381	11330381	6.3	4265	3.3	3.3	907080	6.8
5	Gambia	103430	1130000	30.0	1216	4.8	18.9	1008215	7.8
6	Cameroon	2324894	4754400	4.0	3144	3.8	628.1	0	8
7	Nigeria	48487000	5209900	3.2	3208	3.0	1.4	808080	2.8
8	Rep Congo	32243000	23454100	3.8	778	7.7	1.7	407080	2
9	Liberia	473980	1113780	4.2	873	0	512.3	1730780	16.8
10	Malaysia	2343430	6879400	2.2	1482	3.0	517.5	766180	1.8
11	Malawi	1879900	1180000	6.7	1104	0.0	142.2	390780	3.8
12	Mali	1800000	1340000	8.6	3198	6.1	162.8	372187	3
13	Mozambique	2712830	8810000	32.3	1586	6.2	3.7	2708080	3.8
14	Senegal	2712830	1106200	1.1	3112	6.2	208.3	236180	2.8
15	Nigeria	1188570	6237600	8.8	6408	2.7	3.1	342080	1.8
16	Uganda	19103000	2369400	3.0	2802	0.0	1.1	274080	1.8
17	Senegal	3680700	1307000	5.2	2401	8.5	345.2	408080	2.8
18	Sierra Leone	1525340	171400	3.0	1577	21.8	518.7	501250	7.8
19	Togo	577641	1881480	13.6	4944	3.5	1.7	284808	4.8
20	Tanzania	48182142	5458070	5.6	2904	7.0	1.5	2444080	3.8
21	Chad	1874290	1284000	3.6	2822	1.8	408.2	0	8
22	Congo	4848700	3429000	7.2	1214	2.5	1.5	87080	8.8

Επεξεργασία Ιδία

Βήμα 2ο

Με τον ορισμό της μεθόδου συσχέτισης του Spearman αναλύονται τα δεδομένα με σκοπό να υπάρξει κάποια συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών που εξετάζονται. Από την εντολή Analyze _Correlate _ Bivariate εισάγονται το σύνολο των μεταβλητών ώστε να παρατηρηθεί η κάποια συσχέτιση μεταξύ τους.

Εικόνα 5: Εφαρμογή προγράμματος στατιστικής ανάλυσης SPSS: Μέθοδος Correlation

Correlations									
			pop	Area ha	Unemployment	GDP	Growth %	FDI	Land grabbed area ha
Spearman's rho	pop	Correlation Coefficient	1.000	.295	-.495	-.006	.403	-.207	-.149
		Sig. (2-tailed)		.172	.016	.977	.056	.344	.258
		N	23	23	23	23	23	23	23
	Area ha	Correlation Coefficient	.295	1.000	-.089	.250	.015	-.271	.205
		Sig. (2-tailed)	.172		.686	.251	.946	.212	.348
		N	23	23	23	23	23	23	23
	Unemployment	Correlation Coefficient	-.495	-.089	1.000	.187	.200	-.067	.245
		Sig. (2-tailed)	.016	.686		.392	.390	.760	.355
		N	23	23	23	23	23	23	23
	GDP	Correlation Coefficient	-.006	.250	.187	1.000	-.030	.001	-.059
Spearman's rho		Sig. (2-tailed)	.977	.251	.392		.893	.997	.789
		N	23	23	23	23	23	23	23
	Growth %	Correlation Coefficient	.403	.015	.200	-.030	1.000	-.015	-.150
		Sig. (2-tailed)	.056	.946	.390	.893		.946	.620
		N	23	23	23	23	23	23	23
	FDI	Correlation Coefficient	-.207	-.271	-.067	.001	-.015	1.000	-.384
		Sig. (2-tailed)	.344	.212	.760	.997	.946		.070
		N	23	23	23	23	23	23	23
	Land grabbed area ha	Correlation Coefficient	-.149	.205	.245	-.059	-.150	-.384	1.000
		Sig. (2-tailed)	.258	.348	.355	.789	.620	.070	
		N	23	23	23	23	23	23	23
	Land grabbed area %	Correlation Coefficient	-.241	-.300	.202	-.186	-.109	-.113	.753
		Sig. (2-tailed)	.268	.164	.365	.385	.620	.607	
		N	23	23	23	23	23	23	23

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Επεξεργασία Ιδία

Όπου όπως παρατηρείται υπάρχει κάποιος συσχετισμός σχετικά με την μεταβλητή του πληθυσμού και την μεταβλητή της ανεργίας που είναι με βάση τα δεδομένα απολύτως λογικό και στατιστικά ορθό, αλλά υπάρχει και συσχέτιση μεταξύ της μεταβλητής των εκμισθωμένων γαιών σε εκτάρια με το ποσοστό % των εκμισθωμένων γαιών.

Βήμα 3ο

Στην συνέχεια και με την ιδιαιτερότητα των μεταβλητών να μην συσχετίζονται μεταξύ τους δεν υπάρχει κάποια πιθανότητα να πραγματοποιηθεί κάποια πρόβλεψη για τα επόμενα χρόνια που να έχει σε σχέση με την ανάπτυξη των Υποσαχάρων χωρών που εξετάζονται στην παρούσα εργασία. Ουσιαστικά στην τεχνική διεργασία και ανάλυση με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS, θα γινόταν μια προσπάθεια δημιουργίας ενός μοντέλου, όπου θα μπορούσε να προβλέψει τα επίπεδα ευημερίας και βιοικανότητας των χωρών ανάλυσης. Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε σαν εξαρτημένη μεταβλητή, η μεταβλητή της χαμένης βιοικανότητας των χωρών ανάλυσης και σαν ανεξάρτητες μεταβλητές το σύνολο των μεταβλητών, όπως ο πληθυσμός, η έκταση της κάθε χώρας σε εκτάρια, η ανεργία, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ,

ο επί τις % ρυθμός ανάπτυξης, το FDI⁴ σε εκατομ. \$ και το ποσοστό της εκμισθωμένης έκτασης και η συνολική έκταση σε εκτάρια.

Εικόνα 6: Εφαρμογή προγράμματος στατιστικής ανάλυσης SPSS: Μέθοδος Regression

Variables Entered/Removed ^a			
Model	Variables Entered	Variables Removed	Step(s)
1	Land grabbed area %, Growth %, Unemployment, GDP, Area ha, Pop, FDI, Land grabbed area ha ²		Enter

a. Dependent Variable: Land Grabbed

b. All requested variables entered.

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.999 ^a	.206	.160	4.71021

a. Predictors: (Constant), Land grabbed area %, Growth %, Unemployment, GDP, Area ha, Pop, FDI, Land grabbed area ha

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	104.765	8	13.096	683.710 ^a	.000
	Residual	318.685	54	5.901		
	Total	417.370	62			

a. Dependent Variable: Land Grabbed

b. Predictors: (Constant), Land grabbed area %, Growth %, Unemployment, GDP, Area ha, Pop, FDI, Land grabbed area ha

Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		Sig.
		B	Std. Error	Beta	t	
1	(Constant)	2.331	3.348		.714	.487
	Land grabbed area ha	-1.062E-06	.000	-.264	-.583	.560
	FDI	.003	.005	.164	.534	.592
	Unemployment	.079	.008	.178	.856	.523
	Pop	6.006E-08	.000	.000	.212	.830
	Area ha	-8.277E-08	.000	-.128	-.448	.650
	GDP	.008	.000	.148	.589	.570
	Growth %	.287	.257	.277	1.156	.257
	Land grabbed area %	.318	.313	.287	.768	.455

a. Dependent Variable: Land Grabbed

Επεξεργασία Ιδία

⁴ FDI: Αναφέρονται οι άμεσα ξένες επενδύσεις που δέχεται κάθε χώρα με την μορφή επενδυτικού κεφαλαίου

4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

4.1 Ανάλυση ποσοτικών στοιχείων των Υποσαχάρων κρατών σε τομείς οικονομίας, ανάπτυξης, απασχόλησης, βιοικανότητας και ανεργίας

Σχετικά με την ανάλυση των δεδομένων της παρούσας εργασίας θα γίνει μια προσπάθεια ώστε να εντοπιστεί το ποσοστό κατά το οποίο το φαινόμενο της υφανπαγής συγκεντρώνει περισσότερα θετικά στοιχεία παρά περισσότερα αρνητικά, καθότι η τάσεις και τα δεδομένα ποικίλουν σε διαφόρους τομείς όπως η ανάπτυξη και περιβάλλον.

Αναφορικά με τις περιοχές μελέτης και τις δυνατότητες της κάθε χώρας, αναφέρονται κοινές συνιστώσες όσον αφορά τον κύριο τομέα απασχόλησης, τα ίδια περίπου μεγέθη προς κατά κεφαλήν ΑΕΠ και τις ίδιες περίπου ποσοστιαίες μονάδες της ανεργίας που υπάρχουν ανά χώρα. Τα ποσοστά ωστόσο στους δείκτες ανάπτυξης και στους δείκτες βιοικανότητας και ευημερίας παρουσιάζουν το σύνολο των χωρών να είναι κατά το πλείστον υποανάπτυκτες με μεταβατικές και αργές οικονομίες, με στοιχειώδη τεχνολογική πρόοδο και με ελάχιστες κεφαλαιουχικές ενδογενείς ροές.

Πιο συγκεκριμένα με βάση τα επίπεδα του κατά κεφαλήν ΑΕΠ ανά χώρα το πόσο κυμαίνεται σε ίδια επίπεδα με κάποιες εξαιρέσεις κατά τις οποίες οι χώρες αυτές αποτελούν πόλους έλξης επενδύσεων όχι μόνο στον πρωτογενή τομέα αλλά και στην μεταποίηση και την βιομηχανία. Οι Υποσαχάριες αυτές χώρες είναι στο σύνολο τους χώρες με πλούσιο πρωτογενή τομέα που δεν εκμεταλλεύεται από τους γηγενείς πληθυσμούς και από χώρες με μεταβατικές κυβερνήσεις που αναζητούν την σταθερότητα και την εξουσία μέσα από την εισαγωγή ξένων δυνάμεων και κεφαλαίων για την παγίωση τους, με αντάλλαγμα πάντα βασικές πλουτοπαραγωγικές πηγές της χώρας.

Η έκρυθμη κατάσταση που επικρατεί ανά δεκαετίες στην Υποσαχάρια Αφρική αποτελεί κινητήριο μοχλό για προσέλκυση άλλων κρατών ώστε να εξομαλυνθούν οι κρίσεις και να υπάρξει ειρήνη και ευημερία στις χώρες αυτές. Χαρακτηριστικό είναι οι ροές των FDI σε χώρες που πριν από ελάχιστο καιρό βρισκόταν σε εμφύλιο πόλεμο ή σε κάποια μορφή εσωτερικής και εξωτερικής διένεξης.

4.1.1 Επιπτώσεις σε γενικό πλαίσιο (βιοικανότητα, κοινωνικές, οικονομικές, αναπτυξιακές)

Οι επιπτώσεις του φαινομένου της υφαρπαγής των γαιών στα Υποσαχάρια Αφρικάνικα κράτη είναι πολυδιάστατα και επηρεάζουν τομείς αρχικά οικονομικούς, κοινωνικούς και σε γενικό πλαίσιο, αναφέρονται στην αναπτυξιακή δομή μας χώρας. Πιο συγκεκριμένα, κράτη όπως τα αφρικανικά που η οικονομία τους βρίσκεται σε μεταβατικό στάδιο και η αργή ανάπτυξη τους καθιστά εύκολο στόχο για επενδύσεις που τους αποζυμούν τους εγχώριους φυσικούς πόρους και όχι μόνο. Τομείς όπως η ενεργεία, ο ορυκτός πλούτος, τα μεταλλεύματα, η αγροτική δραστηριότητα διευθύνονται από εξωτερικούς παράγοντες, που αποτελούν για τα κράτη αυτά την πρωταρχική πηγή εσόδων για την κάλυψη των εγχώριων αναγκών τους (Hall 2011) et (Cotula 2009).

Βασικό γνώρισμα της εισαγωγής ξένων και άμεσων επενδύσεων είναι η έλλειψη σταθερότητας σε κράτη που βρίσκονται υπό καθεστώς μεταβατικών κυβερνήσεων και που αναζητούν την σταθερότητα μέσω εισαγωγής κεφαλαιουχικών ροών για την αύξηση των τομών ευημερίας των κατοίκων των όσο και για την ανάπτυξη του ανταγωνισμού σε σχέση με άλλα αφρικανικά γειτονικά κράτη. Η ανάγκη μελέτης της εισαγωγής FDI κρίνεται απαραίτητη καθώς το σύνολο των κρατών που εξετάζεται έχει γνώρισμα το χαμηλό ποσοστό σε κατά κεφαλήν ΑΕΠ, καθιστώντας τις χώρες υπανάπτυκτες κατά ένα βαθμό, με αποτέλεσμα τομείς όπως η τεχνολογία, η καινοτομία, η εκπαίδευση, η υγεία και άλλοι βασικοί τομείς να βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδα, στοιχείο που σημαίνει ότι αποτελούν πόλο έλξης για επίδοξες χώρες ώστε να εκμεταλλευτούν την κατάστασή τους (Hall 2011) et (Cotula 2009).

Πιο συγκεκριμένα σε κράτη όπου τα προηγούμενα χρόνια ή ακόμα και τώρα μαστίζονταν από εμφύλιο πόλεμο, οι ξένες κεφαλαιουχικές ροές βρίσκονται στο ζενίθ, πράγμα που σημαίνει ότι εξωτερικοί παράγοντες με κραταιά οικονομία εισβάλλουν στην μεταβατική οικονομία της εκάστοτε χώρας με την φαινομενική δικαιολογία της εξισορρόπησης της κατάστασης και την επικείμενη ευημερία της χώρας με απώτερο σκοπό πάντα την παγίωση τους με την μορφή της μητρόπολης προς την χώρα δορυφόρο. Πολιτικές που εφαρμόζονται τα τελευταία χρόνια ανά τον

κόσμο και έχουν ισχύ σε χώρες με αναπτυσσόμενες οικονομίες και σε χώρες που διατρέχουν φαινόμενα οικονομικής κρίσης και ύφεσης (Hall 2011) et (Cotula 2009).

Με το φαινόμενο του land grabbing, παρουσιάζονται προβλήματα κυρίως στην ικανότητα των αφρικανικών κρατών να είναι αυτόνομη προς την επισιτιστική τους ασφάλεια. Η βιοικανότητα των αφρικανικών κρατών τα τελευταία χρόνια αρχίζει και μειώνεται σε ποσοστό τέτοιο ώστε ο υποσιτισμός των κατοίκων των χωρών αυτών να είναι ένα σύνηθες φαινόμενο (Coscieme et.al 2015).

Η φέρουσα βιοικανότητα των κρατών όπως παρουσιάζεται από τους παραπάνω πίνακες, μεταβάλλεται αισθητά, και σε κάποιες περιπτώσεις σε μεγάλο βαθμό αναλογικά πάντα και με άλλους παράγοντες όπως η συνολική έκταση της χώρας και ο πληθυσμός. Η μεταβολή της βιοικανότητας αναφέρεται σαν επίπτωση με πολλές πτυχές καθώς συμβάλει αρνητικά και στην αναπτυξιακή δομή μιας χώρας και επηρεάζει άμεσα το οικονομικό και το αναπτυξιακό κομμάτι της κοινωνίας. (Thomas et Rudela, Meyfroidtc 2013). Σε χώρες όπως της Υποσαχάριας Αφρικής όπου ο υποσιτισμός και η έλλειψη νερού είναι φαινόμενο σύνηθες και αυξάνεται χρόνο με τον χρόνο και επιβαρύνεται από τέτοιου είδους επενδύσεις.

Οι κυβερνήσεις των αφρικανικών χωρών συνάπτουν συμφωνίες μακροχρόνιας εκμίσθωσης αγροτικών γαιών με την προσδοκία άντλησης οικονομικών ωφελειών και εξασφάλισης επισιτιστικής επάρκειας. Ωστόσο, οι προβλέψεις αυτές δεν φαίνεται αν ικανοποιούνται, ενώ δεν πρέπει να παραβλέψουμε ότι η πραγματοποίησή τους συνδέεται συχνά με σημαντικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Οι εκτάσεις γης που περνούν στη νομή των επενδυτικών κεφαλαίων αν και ποσοστιαία μικρές στο σύνολο της γης εντούτοις καταλαμβάνουν τις πλέον αξιοποιήσιμες και αποδοτικές καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Επιπλέον, η μη ομοιόμορφη χωρική κατανομή των επενδύσεων δείχνει έλλειψη χωροκοινωνικής δικαιοσύνης με επιλεκτική πολιτική από την πλευρά των κεντρικών κυβερνήσεων ως προς τις περιφέρειες, στη βάση φυλετικών και εθνοτικών διαφορών. Για παράδειγμα, στην Αιθιοπία η μακράιωνη ανισότητα μεταξύ των υψιπέδων και της πεδιάδας με την εκμετάλλευση και την υποταγή της δεύτερης από την πρώτη εκφράζεται και στην

περιφερειακή κατανομή των συμφωνιών εκμίσθωσης (Lavers, 2012, σ. 119, 125-126).

Επιπλέον, η συντελούμενη ιδιωτικοποίηση των άλλοτε κοινών γαιών, οι οποίες εξασφάλιζαν τη διαβίωση ολόκληρων κοινοτήτων, οδηγεί σημαντικό τμήμα του πληθυσμού στη μισθωτή εργασία, χωρίς όμως οι πραγματοποιούμενες επενδύσεις να μπορούν να τους απορροφήσουν, οδηγώντας τους τελικά σε μια αβέβαιη φυγή προς τις πόλεις. Το ίδιο ισχύει και για τους μικροϊδιοκτήτες γης, οι οποίοι τις περισσότερες φορές απλώς περιθωριοποιούνται μην αντέχοντας στις ανταγωνιστικές πιέσεις (Spieldoch and Murphy, 2009, σ. 46).

Ιδιαίτερα έντονες είναι οι επιπτώσεις αυτής της διαδικασίας στις γυναίκες, οι οποίες είναι συνήθως εκείνες που καλλιεργούν την γη είτε ως κοινή είτε ως τμήμα οικογενειακής μικροϊδιοκτησίας. Παρά το ότι με τις επενδύσεις δημιουργούνται θέσεις μισθωτής απασχόλησης, αυτές είναι περιορισμένες και αντιστοιχούν σε χαμηλή χρηματική αμοιβή, ακόμα και έναντι τροφής, ενώ συχνά συνδέονται με καταγεγραμμένα περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης ή εξαναγκασμό σε τεστ μητρότητας (Spieldoch and Murphy, 2009, 47).

Η ύπαρξη των επιπτώσεων αυτών είναι ευρέως αναγνωρισμένη σε διεθνές επίπεδο με τους διεθνείς οργανισμούς και σημαντικούς αναλυτές να επισημαίνουν την αρνητική επίδρασή τους στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των επενδύσεων. Ενώ υποστηρίζουν ότι η πραγματοποίηση τέτοιων επενδύσεων είναι αναγκαία για την εξασφάλιση της παγκόσμιας επισιτιστικής επάρκειας και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής -όπως και επωφελής για τις αναπτυξιακές προοπτικές των αφρικανικών χωρών θεωρούν ότι χρειάζεται η θέσπιση ενός πλαισίου πραγματοποίησης των επενδύσεων αυτών (Hallam, 2011, σ. 96-97).

Οι προτάσεις αυτές περιλαμβάνουν δικλείδες ασφαλείας για το σεβασμό των τοπικών κοινοτήτων, την προστασία του περιβάλλοντος και τη διαφάνεια. Καταρχήν, θεωρείται αναγκαίο οι επενδύσεις να πραγματοποιούνται με σεβασμό στα υφιστάμενα δικαιώματα χρήσης της γης ανεξάρτητα από τη νομική ή μη κατοχύρωσή τους- περιλαμβανομένων των εθιμικών δικαιωμάτων και της κοινής ιδιοκτησίας. Επίσης, οι διαπραγματεύσεις ανάμεσα στο κράτος, τις τοπικές αρχές και

τους επενδυτές πρέπει να γίνονται σε πλαίσιο διαφάνειας με πρότερη ενημέρωση, εμπλοκή των τοπικών κοινωνιών και σαφείς προβλέψεις για τις αποζημιώσεις.

Επιπλέον, συστήνεται οι επενδύσεις να συμβάλλουν στη δίκαιη διανομή των ωφελειών και την επισιτιστική επάρκεια των χωρών υποδοχής με τη διάθεση μέρους της παραγωγής στην εθνική αγορά και η καλλιέργεια να γίνεται με πρόνοια για τη διατήρηση της ποιότητας του εδάφους, της διατήρησης των υδάτινων πόρων και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Καταληκτικά, υποδεικνύεται η ανάγκη θέσπισης μηχανισμών επιβολής του πλαισίου διαπραγμάτευσης και της τήρησης των παραπάνω όρων, μαζί με την εξασφάλιση της πρόσβασης των τοπικών κοινοτήτων στους φορείς διαιτησίας σε περίπτωση καταπάτησης των δικαιωμάτων τους (Meinzen and Markelova, 2009, σ. 76-78)

4.2 Ανάλυση ποιοτικών στοιχείων και δεικτών μέτρησης της υποβάθμισης του περιβάλλοντος στα Υποσαχάρια κράτη

4.2.1 Ανάλυση της αλλαγής χρήσεων γης σε καλλιεργούμενες εκτάσεις

Σχετικά με την αλλαγή χρήσεων γης σε καλλιεργούμενες εκτάσεις, παρουσιάζεται σε μεγάλο βαθμό στις χώρες της Αφρικής έχουν δεχτεί Land grabbing, καθώς υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι εκτάσεις που προοριζόταν για την καλλιέργειας τροφής αλλάζουν χρήση και γίνονται εκτάσεις για καλλιέργεια ενεργειακών φυτών όπου θα παράγονται βιοκαύσιμα. (Thomas et Rudela, Meyfroidtc 2013) Η αλλαγή αυτή είναι σημαντική για τρεις διαφορετικούς παράγοντες, α) η αλλαγή χρήσης δεν θα είναι πάντα αποτελεσματική και αποδοτική λόγω της διαφορετικότητας της καλλιέργειας β) ο χρόνος μέχρι να επανέλθει η καλλιεργούμενη έκταση στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων για τροφή θα είναι πολύ μεγάλος και με μεγάλο κόστος¹ γ) η αλλαγή του είδους γενικά της καλλιέργειας καθώς η βιομηχανική γεωργία στηρίζεται στην μονό-καλλιέργεια (Thomas et Rudela, Meyfroidtc 2013) Μια άλλη αλλαγή στις χρήσεις γης, είναι η εναλλαγή των εδαφών από μη χρησιμοποιούμενα, σε εδάφη καλλιεργήσιμα είτε για την παραγωγή τροφής είτε για την παραγωγή βιοκαυσίμων. Αυτό επιτυγχάνεται με την εντατικοποίηση των καλλιεργειών και με την χρήση

¹ Τα περισσότερα από τα ενεργειακά φυτά είναι παρασιτικά ζιζάνια με μεγάλο χρόνο παραμονής μέσα στο έδαφος δημιουργώντας προβλήματα στις μετέπειτα καλλιέργειες.

λιπασμάτων και νιτρικών φυτοπροστατευτικών που μεταβάλλουν τα εδάφη από μη παραγωγικά σε γόνιμα αλλοιώνοντας την σύνθεση του εδάφους και υποβαθμίζοντας το (Hall 2011).

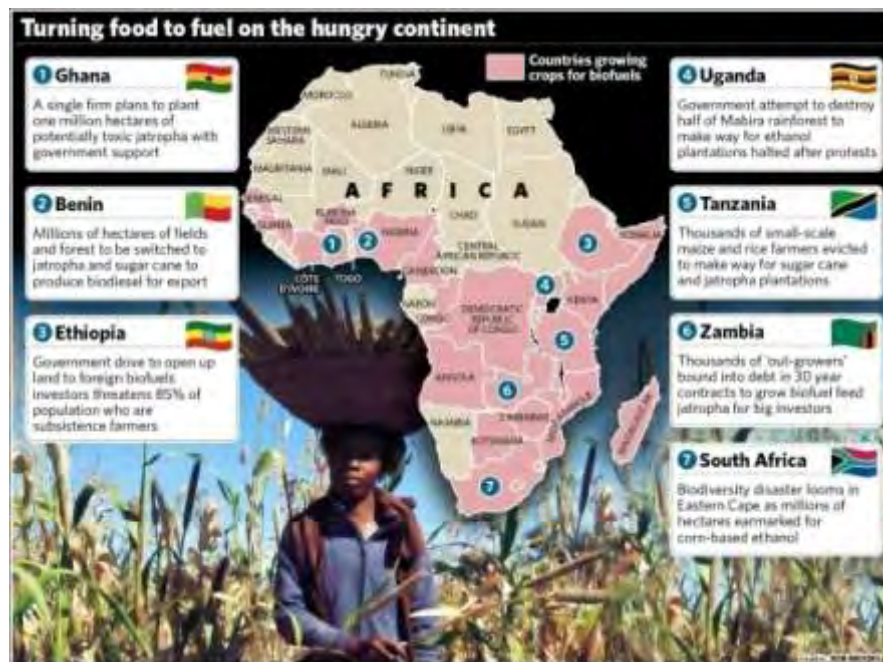
Εικόνα 7: Πίνακας αλλαγής χρήσεων γης σε εκτάσεις στις Υποσαχάριες χώρες

Type A <i>Food to food</i>	Type B <i>Food to biofuels</i>
Type C <i>Non-food to food</i>	Type D <i>Non-food to biofuels</i>

Πηγή: Ruth Hall (2011)

Επεξεργασία Ιδία

Εικόνα 8: Χάρτης αλλαγής χρήσεων γης σε εκτάσεις στις Υποσαχάριες χώρες

Πηγή: Ruth Hall (2011)

Επεξεργασία Ιδία

4.2.3 Ρύπανση επιφανειακών και υπογείων υδάτων

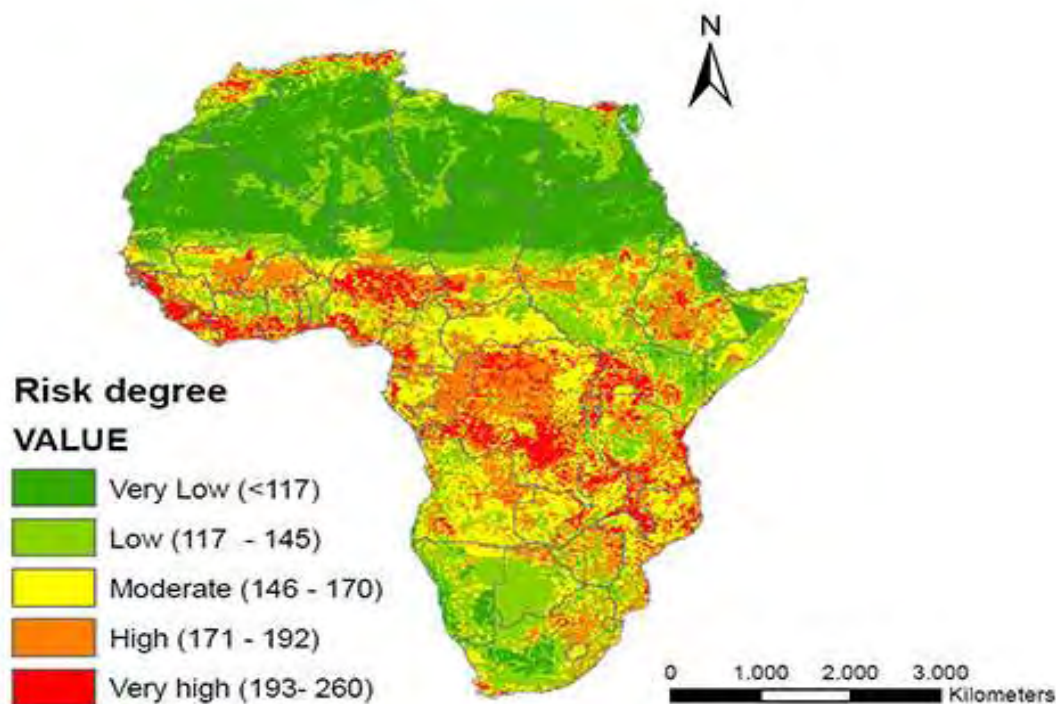
Σχετικά με την ρύπανση του περιβάλλοντος από την εντατικοποίηση της γεωργίας και την ανάγκη για την ανάπτυξη της παραγωγικότητας στα εδάφη αυτά, η περιβαλλοντική υποβάθμιση από την μη ορθολογική χρήση των λιπασμάτων και άλλων φυτο - προστατευτικών σκευασμάτων είναι ορατή. Η προσβολή των εδαφών,

των υπογείων και επιφανειακών υδάτων αλλά και της παράκτιας ζώης, σχετίζονται με το γεγονός ότι μεγάλες ποσότητες από λιπάσματα που είναι πλούσια σε νιτρικές και φωσφορικές ενώσεις (Lazarus 2014).

Όσον αφορά την ρύπανση των επιφανειακών υδάτων είναι δυνατόν να γίνεται είτε άμεσα με εφαρμογή φυτό-προστατευτικών προϊόντων στην επιφάνεια υδάτινων όγκων (λίμνες, ποτάμια, παράκτιες περιοχές) είτε έμμεσα από νερά αποστράγγισης και επιφανειακά ρέοντα νερά τα οποία παρασύρουν εδαφικό υλικό με υπολείμματα φυτό-προστατευτικών προϊόντων με αποτέλεσμα να ρυπαίνονται οι φυσικοί αποδέκτες στους οποίους καταλήγουν (Lazarus 2014). Η αλόγιστη εφαρμογή φυτό-προστατευτικών προϊόντων οδηγεί πολλές φορές σε διατάραξη της ισορροπίας του οικοσυστήματος της περιοχής, στην οποία εφαρμόζονται, με αποτέλεσμα την καταστροφή και εξάλειψη μέρους της χλωρίδας και πανίδας της. Καθώς με την υπέρμετρη χρήση λιπασμάτων και φυτό-προστατευτικών υπάρχει μεταβολή στο PH του εδάφους, οδηγώντας την περιοχή σε διάβρωση και σε φαινόμενα ερημοποίησης, καθιστώντας την μη παραγωγική και μη γόνιμη (Lazarus 2014).

Εικόνα 9: Χάρτης επικινδυνότητας των υπόγειων νερών στις Υποσαχάριες χώρες

Πηγή: Science of the Total Environment, February 2016

Επεξεργασία Ιδία

Στην περίπτωση των υπογείων υδάτων, η επιβάρυνση τους με οργανικές και ανόργανες, διαλυτές στο νερό, ουσίες είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη ρύπανση των επιφανειακών υδάτων, αλλά και του εδαφικού υλικού λόγω της ανεξέλεγκτης και αλόγιστης χρήσης γεωργικών λιπασμάτων, τα οποία εφαρμόζονται σε αγροτικές καλλιέργειες και έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της ποιότητας των υπογείων αποθεμάτων νερού (Mwambazambi 2010) et (Lazarus 2014).

Με την υπέρμετρη χρήση των νιτρικών και των αζωτούχων ενώσεων στις καλλιέργειες, παρουσιάζονται σε πολλές περιπτώσεις φαινόμενα ευτροφισμού με αποτέλεσμα την υποβάθμιση των υδάτινων αποδεκτών είτε αυτά είναι λίμνες ή ποτάμια ή χείμαρροι. Και με το πρόβλημα γενικά της λειψυδρίας στις Υποσαχάριες χώρες της Αφρικής, δημιουργούνται μεγάλα ζητήματα υγιεινής ως προς το πόσιμο νερό. Σχετικά με τον ευτροφισμό² και την εκρηκτική ανάπτυξη των φυτικών οργανισμών στους υδάτινες αποδέκτες, οφείλεται σε θρεπτικά στοιχεία που εισέρχονται στα νερά των αποδεκτών έχοντας υψηλός συγκεντρώσεις σε στοιχεία με νιτρικές και φωσφορικές ρίζες. Τα θρεπτικά αυτά στοιχεία είναι συνήθως το άζωτο και ο φώσφορος, τα άλατα των οποίων, αποτελούν τροφή για το φυτοπλαγκτόν και τα υδρόβια φυτά (Mwambazambi 2010) et (Lazarus 2014).

Η παρουσία θρεπτικών συστατικών, η θερμοκρασία, η ηλιακή ακτινοβολία, η οριζόντια και κάθετη μετακίνηση του νερού είναι παράγοντες που ευνοούν ή εμποδίζουν την ανάπτυξη φυτοπλαγκτού και υδρόβιων φυτών. Μετά από μεγάλα διαστήματα ήπιου και ζεστού καιρού και λόγω των υψηλών συγκεντρώσεων σε θρεπτικά στοιχεία, το φυτοπλαγκτόν και άλλα υδρόβια φυτά αναπτύσσονται υπέρμετρα, καταναλώνοντας μεγάλες ποσότητες οξυγόνου του υδάτινου αποδέκτη, τα νερά των ποταμών και των λιμνών τείνουν να εκτοπίσουν άλλες μορφές ζωής με αποτέλεσμα να μειώνεται η βιολογική ποικιλία στο οικοσύστημα, ενώ παράλληλα αυξάνεται η θολερότητα (Mwambazambi 2010) et (Lazarus 2014).

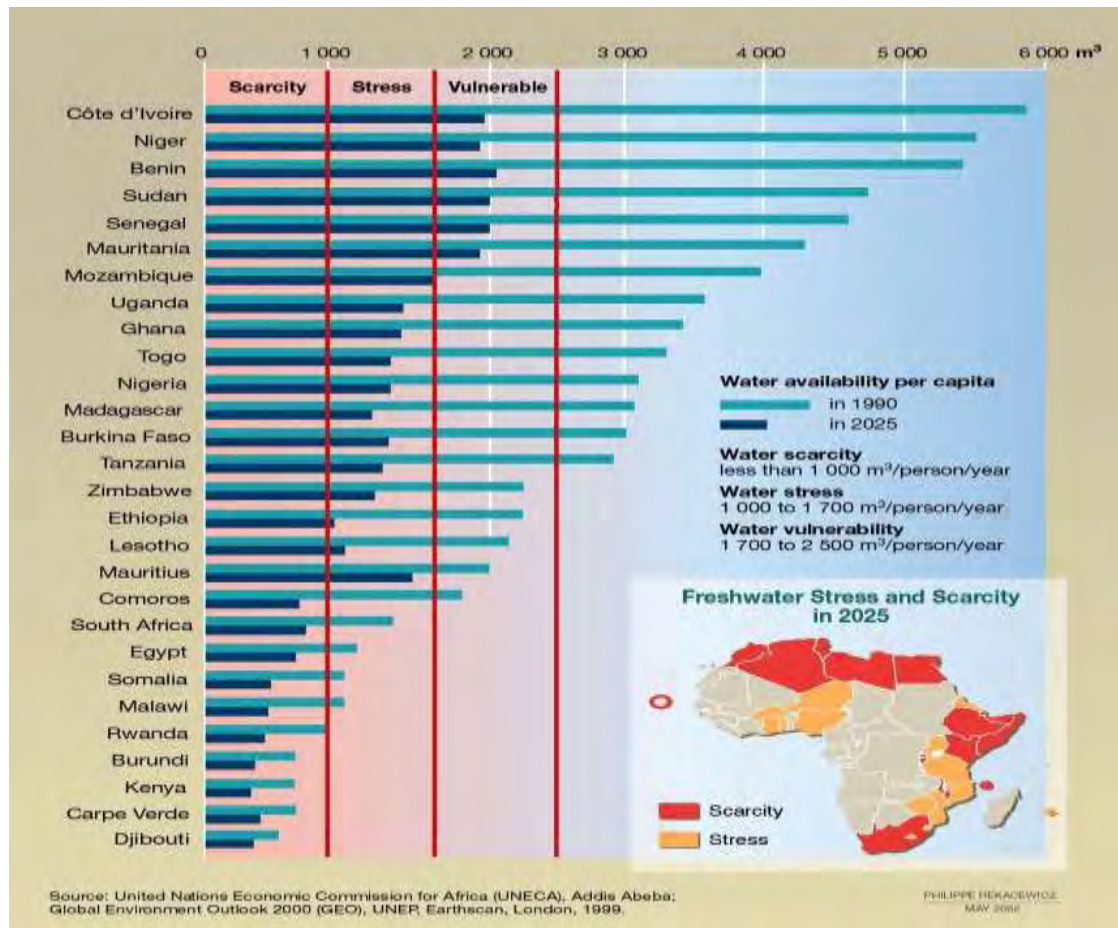
² **Ευτροφισμός:** ονομάζεται το φαινόμενο κατά το οποίο παρατηρείται εκρηκτική ανάπτυξη των φυτικών οργανισμών των υδάτινων αποδεκτών ως συνέπεια του εμπλουτισμού τους με θρεπτικά στοιχεία

4.2.4 Λειψυδρία - Υπεράρδευση

Το φαινόμενο της λειψυδρίας στις χώρες της Αφρικής είναι σύνηθες καθώς η πρόσβαση σε πόσιμο καθαρό από τους κατοίκους σε κάποιες περιπτώσεις είναι δύσκολη και πολλές φορές η ποιότητα του νερού είναι χαμηλή. Η ανάπτυξη του land-grabbing στις χώρες αυτές, οδήγησε όπως προαναφέρθηκε σε μια ανάπτυξη του αγροτική τομέα και συγκεκριμένα της δραστηριοποίησης της βιομηχανικής γεωργία και την εντατικοποίηση των καλλιεργειών (Rullia 2012).

Εικόνα 10: Χάρτης μεταβολής της επάρκειας του διαθέσιμου νερού στις Υποσαχάριες Αφρικανικές χώρες

Πηγή: <http://www.internationalwaterlaw.org/blog/2012/05/27/the-future-of-africas-water-security/>

Επεξεργασία Ιδία

Η ανάπτυξη της παραγωγικότητας της γης και της αποτελεσματικότητας των καλλιεργήσιμων εκτάσεων, χρειάζεται την ανάγκη της συστηματικής άρδευσης των

εδαφών. Σε χώρες με σημαντικά θέματα λειψυδρίας, η χρήση του νερού για αρδεύσεις και για άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες στον πρωτογενή τομέα, έρχονται σε αντίθεση με την εικόνα των κατοίκων που αναζητούν πόσιμο νερό σε καθημερινή βάση, βαδίζοντας χιλιόμετρα για την κοντινότερη πηγή (Rullia 2012).

Τα φαινόμενα της ρύπανσης των επιφανειακών και των υπογείων νερών από την χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων σε συνδυασμό με την υπεράδρευση των εδαφών λόγω αλλαγή των χρήσεων γης και την ανάγκη αύξησης της φέρουσας ικανότητας των εδαφών έχουν οδηγήσει πολλά υποσαχάρια κράτη σε λειψυδρία και σε υποβάθμιση των επιφανειακών και υπόγειων νερών (Lazarus 2014).

Η τάση του φαινομένου της λειψυδρίας και της μη επάρκειας του διαθέσιμου νερού στις Υποσαχάριες χώρες γίνεται ολοένα και πιο προσιτό στα περισσότερα κράτη λόγω των αυξημένων χρήσεων των νερών σε διάφορες διεργασίες. Η λειψυδρία σε 10 Αφρικανικές χώρες έχει κάνει την εμφάνιση της ενώ μετά από έρευνες το 2025 η ένταση του φαινομένου θα μεγιστοποιηθεί και άλλα 15 κράτη θα προστεθούν στην λίστα (Rullia 2012).

4.2.5 Κλιματική αλλαγή λόγω υποβάθμισης του εδάφους

Αναφορικά με την κλιματική αλλαγή λόγω της υποβάθμισης του εδάφους, συμβαίνει σε περιπτώσεις όπου μεγάλοι όγκοι από δασικές εκτάσεις δέχονται κάθε είδους υποβάθμισης, όπως αποψιλώσεις, πυρκαγιές και αλλαγή στην χρήση τους. Το αποτέλεσμα αυτού είναι αρχικά να διαταράσσει την οικολογική ισορροπία του οικοσυστήματος και της βιοποικιλότητας υποβαθμίζοντας την χλωρίδα και την πανίδα που αλληλεπιδρούν άμεσα με την σωστή λειτουργία του δάσους (Egoh et. al. 2012).

Συνεπώς με την αποψίλωση ενός τροπικού δάσους στην Μοζαμβίκη ή την χρήση του για καλλιέργεια ενεργειακών φυτών, αλλοιώνει την ικανότητα του να δεσμεύει το διοξείδιο του άνθρακα που εκλύεται στην ατμόσφαιρα αυξάνοντας τις συγκεντρώσεις του αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα.

Παραδείγματα τέτοιου είδους συναντούμε στην Μοζαμβίκη, στην Λιβερία, στο Μπενίν και στην Ουγκάντα, καθώς κυβερνητικοί παράγοντες και εξωτερικοί

επενδυτές συμφωνούν στην αποψίλωση τροπικών δασών και δασικών εκτάσεων για την καλλιέργεια ενεργειακών φυτών (γιατρόφα, ζαχαροκάλαμο) για την ανάπτυξη των βιοκαυσίμων και της βιοενέργειας στα κράτη που προαναφέρθηκαν. Στην ουσία έχουμε την ανάπτυξη εξωτερικών επενδύσεων στις χώρες αυτές αλλά από την άλλη δημιουργούνται περιβαλλοντικά προβλήματα που έχουν σαν αποτέλεσμα αρνητικές συνέπειες για τα οικοσυστήματα και την βιοποικιλότητα, προσβάλλοντας την χλωρίδα και την πανίδα. (Africa Agriculture Status Report 2014).

4.2.6 Διάβρωση του εδάφους - Ερημοποίηση

Όσον αφορά την υποβάθμιση του εδάφους και το φαινόμενο της ερημοποίησης από την βιομηχανική και εντατικοποιημένη καλλιέργεια που συμβαίνει στις Land-grabbed χώρες, το φαινόμενο σταδιακά κάνει την εμφάνιση του σε χώρες από τις οποίες έχουν ολοκληρωθεί κάποιες καλλιέργειες ενεργειακών φυτών με την έννοια ότι, δασικές εκτάσεις αποψιλωθήκαν αναπτύχθηκε η καλλιέργεια των φυτών αλλά με μηδενική παραγωγικότητα, με αποτέλεσμα την εγκατάλειψη της γης και τον υποβαθμισμό της (Tilman 1999).

Η ερημοποίηση ή απερίμωση (desertification) είναι ένας όρος ο οποίος εισήχθη καταρχήν από τον Aubreville το 1949 με σκοπό να περιγράψει το φαινόμενο της εδαφικής υποβάθμισης εξαιτίας των ανθρωπογενών επιδράσεων σε αυτό σε υγρές και ύφυγρες περιοχές. Οι ορισμοί που δόθηκαν στη συνέχεια για το ίδιο φαινόμενο χαρακτηρίζονται από την προσπάθεια να περιγράψουν σωστά τους παράγοντες που επιδρούν και επηρεάζουν το φαινόμενο καθώς και τα τελικά αποτελέσματά του. Το 1990 ο Nelson ορίζει την ερημοποίηση ως:

Μία διαδικασία υποβάθμισης της αειφορικής υποστηρίζουσας χέρσου (εδάφους και βλάστησης) σε ξηρές, ημίξηρες και ύφυγρες περιοχές η οποία προκαλείται τουλάχιστον μερικώς από τον άνθρωπο. Η διαδικασία αυτή μειώνει ταυτόχρονα την ικανότητα ανάκαμψης και την παραγωγικότητα της γης σε τόση έκταση που δεν είναι ούτε εύκολα αναστρέψιμη με την αναίρεση της αιτίας, ούτε εύκολα επανορθώσιμη χωρίς σημαντική επένδυση κεφαλαίων.

Χαρακτηριστικά του ορισμού αυτού είναι η αποδοχή των επιδράσεων του ανθρώπου αλλά και άλλων φυσικών παραγόντων, η αποδοχή μακροπρόθεσμων αλλαγών

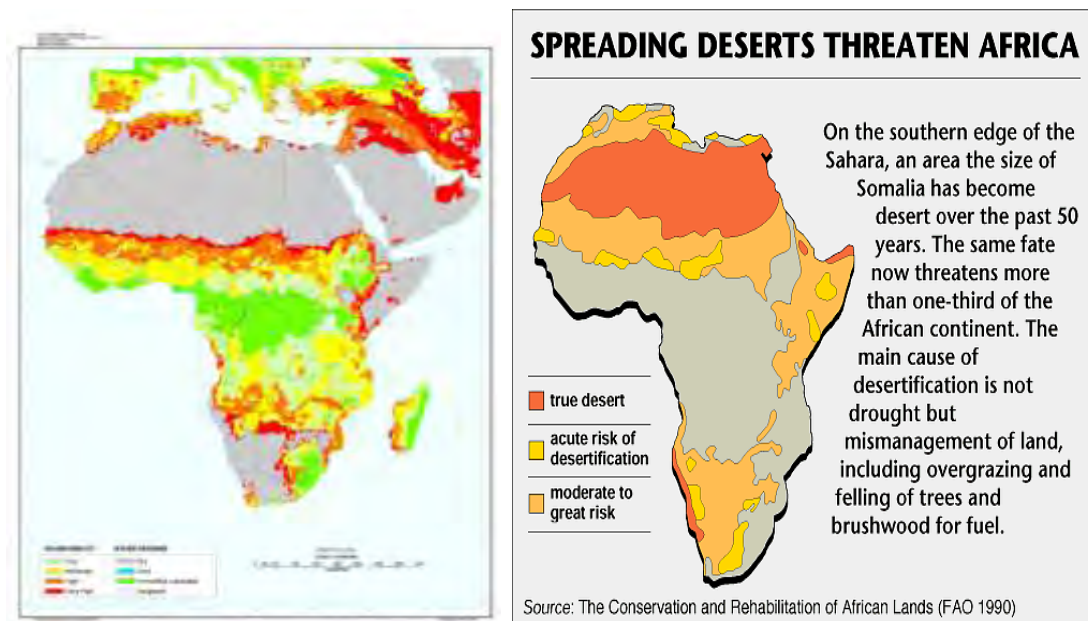
(διάρκειας μεγαλύτερης των 10 ετών) καθώς και ύπαρξη αποτελεσματικά αναστρέψιμων (με σημαντική επένδυση κεφαλαίων) και μη αναστρέψιμων καταστάσεων (Γεωργιάδης, 2004).

Η ερημοποίηση είναι μια προοδευτική απώλεια της γονιμότητας του εδάφους, μέσω της καταστροφής της δομής και της σύστασης του, η οποία δεν επιτρέπει ικανοποιητικές γεωργικές παραγωγές, ή την ύπαρξη βλάστησης με μεγάλη ποικιλία φυτικών ειδών. Η απώλεια του εδάφους έχει και άλλες συνέπειες, καθώς το έδαφος γίνεται ρηχό, δεν επιτρέπει την διήθηση σημαντικών ποσοτήτων νερού από τις βροχοπτώσεις έτσι μειώνεται το νερό στους υπόγειους υδροφόρους ορίζοντες και στις πηγές.

Οι καλλιεργητικές πρακτικές που εφαρμόζονται στις γεωργικές εκτάσεις των χωρών που δέχονται τις άμεσες ξένες επενδύσεις, επηρεάζουν σημαντικά τη διάβρωση του εδάφους καθώς οι απαιτήσεις για παραγωγή μεγάλων ποσοτήτων τροφής αλλά και μεγαλύτερο οικονομικό όφελος οδήγησαν σε εντατικοποιημένη γεωργία με χρήση μεγαλύτερων εκτάσεων γης. Η ανάπτυξη των σύγχρονων και βαρύτερων μηχανημάτων, η χρήση των οποίων αποδείχθηκε εξαιρετικά αποδοτική αλλά συγχρόνως προκάλεσε μεγαλύτερης έκτασης συμπίεση στα εδάφη, η χρήση φυτοφαρμάκων και ανόργανων συνθετικών λιπασμάτων τα οποία αντικατέστησαν τη χρήση της παραδοσιακής κοπριάς ή κομπόστ κάθε είδους η χρήση των οποίων εκτός από περιβαλλοντικά φιλικά εξασφάλιζε και προσθήκη οργανικής ουσίας στο έδαφος (Tilman 1999).

Εικόνα 11: Χάρτης έντασης του φαινομένου της ερημοποίησης Υποσαχάριες Αφρικανικές χώρες

Πηγή: <http://eoadu.belspo.be/en/profs/vgt-africa-desertification.asp?section=1.1.5> *Ιδία. Επεξεργασία*

Στην καλλιέργεια ποικιλιών με το μεγαλύτερο αναμενόμενο οικονομικό όφελος οι οποίες πολλές φορές δεν ήταν γηγενείς με αποτέλεσμα να χρησιμοποιούνται πρακτικές εχθρικές προς τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του τοπικού εδάφους, όπως για παράδειγμα η καλλιέργειες οι οποίες απαιτούν μεγάλη κατανάλωση νερού και δημιουργία αρδευτικού συστήματος. Όλες αυτές οι πρακτικές οδήγησαν σε σημαντική υποβάθμιση του εδάφους με σημαντική μείωση της ικανότητας συγκράτησης νερού, της διηθητικότητας του, μεταβολή των χημικών και βιολογικών ιδιοτήτων, ελάττωση της συνοχής του με αποτέλεσμα να είναι ευκολότερη η παράσυρση του με τον αέρα ή η ακόμα ευκολότερη απομάκρυνση του με το νερό της βροχής. Η εντατική γεωργία έχει άλλωστε άμεσα συνδεθεί με κίνδυνο διάβρωσης λόγω της βροχής (Gobin et al., 2002).

Οι σύγχρονες απαιτήσεις της γεωργίας οδήγησαν (και οδηγούν) στην αναδιαμόρφωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων προκειμένου να μπορούν να χρησιμοποιηθούν μεγάλα γεωργικά μηχανήματα αλλά και να συμπεριληφθούν δραστηριότητες συλλογής, κατεργασίας και αποθήκευσης. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα μεγάλοι όγκοι εδάφους να απομακρυνθούν. Η μορφή αυτή διάβρωσης, γνωστή ως «καλλιεργητική διάβρωση» (tillage erosion) είναι ιδιαίτερος σημαντική και απειλητική μιας και

αρκετά συχνά μπορεί να προκαλέσει ρυθμό διάβρωσης μεγαλύτερο από 500 τόνους/εκτάριο/χρόνο. (Gobin et al., 2002).

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τα προηγούμενα κεφάλαια, φαίνεται ότι οι άμεσες ξένες επενδύσεις στη γη είναι ένα φαινόμενο, το οποίο στα λίγα χρόνια που πραγματοποιείται με την τρέχουσα μορφή του μεταβάλλει τον παγκόσμιο χάρτη των ροών χρήματος και κεφαλαίου από τις αναπτυγμένες στις αναπτυσσόμενες χώρες, εντάσσει νέα εδάφη στον καταμερισμό της αγροτικής παραγωγής και μάλιστα όχι μόνο με προϊόντα διατροφής. Επιπλέον, οι συγκεκριμένες επενδύσεις συντελούνται εντός της ευρύτερης διαδικασίας νεοφιλελεύθερου μετασχηματισμού των αφρικανικών κοινωνιών στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης.

Οι επενδύσεις αυτές πραγματοποιούνται συνεπώς σε ένα δυσμενές πλαίσιο για τις χώρες της υποσαχάριας Αφρικής και έχει όλα τα χαρακτηριστικά εκμετάλλευσης των τοπικών κοινοτήτων, μέσω παγκόσμιας επιστροφής του κεφαλαίου στη γη στο πλαίσιο μιας διαδικασίας που φέρει τα χαρακτηριστικά του μηχανισμού «συσσώρευσης δια της υφαρπαγής», όπως εισάγεται από το γεωγράφο Ντ. Χάρβεϊ στη βάση της περιγραφής της διαδικασίας πρωταρχικής συσσώρευσης¹ από τον Μαρξ, δηλαδή

(...)εμπορευματοποίηση και ιδιωτικοποίηση της γης, βίαιος εκτοπισμός των αγροτικών πληθυσμών, αλλαγή των διάφορων ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων- κοινή συλλογική, κρατική ιδιοκτησία κλπ.- σε αποκλειστικά ιδιωτικά ιδιοκτησιακά δικαιώματα, περιστολή του δικαιώματος στα κοινά, εμπορευματοποίηση της εργατικής δύναμης και περιστολή εναλλακτικών, ιθαγενών τρόπων παραγωγής και κατανάλωσης (...) Το κράτος με το μονοπώλιο της βίας και το τι ορίζει ως νομιμότητα, παίζει κομβικό ρόλο τόσο στην υποστήριξη όσο και στην προώθηση των διαδικασιών αυτών (Marx, όπως αναφέρεται στο Harvey, 2003, σ. 74).

¹ Ο Harvey, μολονότι αναγνωρίζει την ομοιότητα με τη διαδικασία της πρωταρχικής συσσώρευσης, εντούτοις αναγνωρίζοντας ότι «μοιάζει περίεργο να αποκαλούμε μια διαρκή διαδικασία 'πρωταρχική'» εισάγει όρο της «συσσώρευσης δια της υφαρπαγής» (Harvey, 2004 σ. 73). Το σχήμα αυτό δεν το εγκαταλείπει έκτοτε και στο τελευταίο του βιβλίο *Το Αίνιγμα του Κεφαλαίου*, όπου αναφέρει ότι: «Ως συνήθως, (η συσσώρευση δια της υφαρπαγής) λαμβάνει φαινομενικά άπειρες μορφές σε διαφορετικό χώρο και χρόνο. Η λίστα των αποστερημένων και των αλλοτριωμένων είναι εξίσου επιβλητική, όσο και μακρά. (...) Η μετατροπή των κοινών δικαιωμάτων χρήσης σε δικαιώματα ατομικής διαδικασίας ολοκληρώνει τη διαδικασία. Η γη γίνεται εμπόρευμα. Αυτές οι μορφές αποστερήσης που υφίστανται ακόμα, αν και υπήρξαν πιο αντιπροσωπευτικές στα πρώιμα στάδια της καπιταλιστικής ανάπτυξης, έχουν πλήθος σύγχρονα ισοδύναμα (Harvey, 2009, σ.239).

Συνεπώς, οι νέες μορφές επενδύσεων στη γη αποτελούν μάλλον έναν τρόπο ένταξης νέων περιοχών στη σφαίρα της εμπορευματικής παραγωγής με καταστροφή παλαιότερων μορφών κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης παρά μια αναπτυξιακή ευκαιρία. Από την άλλη πλευρά, η εκμετάλλευση δεν αφορά τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες γενικά, αλλά λαμβάνοντας υπόψη τον ενεργό ρόλο και τις συμπράξεις μεταξύ των κυβερνήσεων, των κρατικών φορέων, των τοπικών αξιωματούχων και των εγχώριων κεφαλαιοκρατών (Lavers, 2012, σ. 122) γίνεται αντιληπτό ότι πρόκειται για ένα πλαίσιο εκμετάλλευσης των τοπικών κοινοτήτων, των φυλετικών μειονοτήτων, των εκμεταλλεζόμενων και πιο ευάλωτων κοινωνικών τάξεων και των καταπιεζόμενων κοινωνικών κατηγοριών από τους παραπάνω.

Οι διαδικασίες της υφαρπαγής της γης, συνδέονται με τις τάσεις νεοφιλελευθεροποίησης του χώρου, για την ερμηνεία των οποίων θεωρούμε κρίσιμες τις προσεγγίσεις της μονιμότητας της λεγόμενης "πρωταρχικής συσσώρευσης", των "νέες περιφράξεις" και της "συσσώρευσης μέσω της αποστέρησης".

Επιπλέον η μελέτη των διαδικασιών της υφαρπαγής της γης καταδεικνύει ότι πρόκειται για ένα πολυποίκιλο φαινόμενο, το οποίο συνδέεται μεταξύ άλλων με γεωπολιτικές στρατηγικές, διακρατικές και πολυμερείς συμφωνίες, πολέμους για πρώτες ύλες, συγκρούσεις για τον έλεγχο των τροφίμων, του νερού, τη δέσμευση εκτάσεων γης για τη δημιουργία μεγάλων έργων και υποδομών, για τουριστικές εγκαταστάσεις και για εγκατάσταση ΑΠΕ. Οι παραπάνω διαδικασίες έχουν ως στόχο τόσο την αφαίρεση των πόρων και των μέσων παραγωγής και αναπαραγωγής των τοπικών πληθυσμών όσο και την ανατροπή των κοινοτικών δεσμών, σχέσεων και θεσμών των τοπικών πληθυσμών, τη καταστροφή της κοινωνικής υποκειμενικότητάς τους, των τοπικών εθίμων, της τοπικής κουλτούρας και των πολιτισμικών τους πρακτικών.

Παράλληλα η υποβάθμιση του περιβάλλοντος με βάση την πολιτική της υφαρπαγής των γαιών συντελεί στην αρνητικότητα του φαινομένου καθώς πέρα από την αύξηση των δεικτών της ρύπανσης αλλά και την αύξηση άλλων δεικτών όπως ερημοποίηση ή διάβρωση του εδάφους, οδηγεί την φυσικό περιβάλλον των χωρών σε μια αλλαγή χρήσεων γης με ανεπανόρθωτες επιπτώσεις σε περιβαλλοντικό επίπεδο. Η αλλαγή

των χρήσεων γης, και πιο συγκεκριμένα, από μια δασική έκταση σε μια έκταση για την καλλιέργεια βιοκαυσίμων ή καλλιεργειών για την παραγωγή τροφής δημιουργεί σε μικρή χρονική περίοδο διάβρωση του εδάφους με αποτέλεσμα σε διάστημα 10 με 15 ετών η συγκεκριμένη έκταση να κρίνεται ακατάλληλη για κάθε είδους χρήση. Ο χρόνος επαναφοράς ωστόσο της δασικής έκτασης ανέρχεται στα 150 χρόνια, λόγω αλόγιστης χρήσης λιπασμάτων και συμπίεσης από τα ογκώδη γεωργικά μηχανήματα του εδάφους οδηγούν, οδηγώντας την περιοχή σε περαιτέρω περιβαλλοντικά προβλήματα όπως αύξηση των τιμών του διοξειδίου του άνθρακα και ενίσχυση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής.

Οι δείκτες υποβάθμισης του περιβάλλοντος όπως εξεταστήκαν οδηγούν σε συμπεράσματα ότι οι χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής με τον ρυθμό της ανάπτυξης των άμεσων ξένων επενδύσεων σε λιγότερο από δέκα χρόνια από σήμερα θα έχουν τρομερά έντονο πρόβλημα λειψυδρίας και αύξησης σε μεγάλα ποσοστά της ερημοποίησης των εδαφών. Με αποτέλεσμα οι περισσότερες τωρινές εύφορες εκτάσεις να δέχονται όλο και μεγαλύτερες πιέσεις για την κάλυψη της παραγωγής, σε σχέση με άλλες όχι τόσο παραγωγικές, γεγονός που θα οδηγήσει στο κορεσμό σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα των ευφόρων εκτάσεων. Βέβαια η αλόγιστη χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων στις γεωργικές εκτάσεις δημιουργούν περαιτέρω περιβαλλοντικά ζητήματα, όπως ρύπανση των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων αλλά και φαινόμενα ευτροφισμού σε λίμνες και ποτάμια, αυξάνοντας το φαινόμενο της λειψυδρίας που ήδη πολλά αφρικανικά κράτη αντιμετωπίζουν.

Τα φαινόμενα της υπεράδρευσης όπως προαναφέρθηκαν των γεωργικών εκτάσεων συντελούν στα φαινόμενα της λειψυδρίας και στην μη χρήση των υπόγειων νερών λόγω των αλόγιστων ποσοτήτων φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων, ώστε να γίνει η μετάβαση μιας μη παραγωγικής έκτασης σε παραγωγική. Γεγονός που οδηγεί σε πιο σύνθετα προβλήματα όπως προβλήματα υποσιτισμού και ανεργίας, που όπως έχει ερευνηθεί έχουν αυξηθεί τα τελευταία 10 χρόνια με αποτέλεσμα να διογκώνονται σωρεία κοινωνικών προβλημάτων, με επιπτώσεις σε τομείς της ανάπτυξης και της οικονομίας με απώτερο αποτέλεσμα την οικονομική μετανάστευση των πληθυσμών.

Ακόμα ένας άλλος παράγοντας που θίγεται σε σχέση με την ανάπτυξη των βιοκαυσίμων λόγω της ανάγκης για ενέργεια, είναι η επισιτιστική ασφάλεια, καθώς σε πολλά κράτη εκτάσεις που έχουν χρήση για την καλλιέργεια προϊόντων τροφής, αλλάζουν την χρήσης τους και χρησιμοποιούνται για την καλλιέργεια ενεργειακών φυτών με αποτέλεσμα να δημιουργούνται προβλήματα επισιτιστικής ασφάλειας και σε πολλές περιπτώσεις και τον υποσιτισμό των πληθυσμών της εκάστοτε αφρικάνικης χώρας.

Τέλος ένα ακόμα αρνητικό φαινόμενο που παρατηρείται στα υποσαχάρια αφρικανικά κράτη είναι η εξαγορά ρύπων και εκπομπής διοξειδίου του άνθρακα στον ατμοσφαιρικό αέρα. Χώρες της αφρικανικής ηπείρου με μειωμένα επίπεδα εκπομπών μέσω των άμεσων ξένων επενδύσεων, εξαγοράζουν τις τιμές εκπομπής CO₂ σε άλλα κράτη με αυξημένες εκπομπές για να εξισορροπήσουν το ισοζύγιο των αέριων ρύπων. Γεγονός που δημιουργεί ανεπανόρθωτα περιβαλλοντικά προβλήματα στα στρώματα της ατμόσφαιρας, οδηγώντας σε αύξηση των τιμών των αερίων του θερμοκηπίου και του φαινομένου αλλά και στον κίνδυνο της κλιματικής αλλαγής.

Ωστόσο πρέπει να αναφερθεί και παράμετροι όπως κάποιες από τις θετικές εκφάνσεις των άμεσων ξένων επενδύσεων στις υποσαχάριες χώρες της Αφρικής. Παράμετροι όπως η αύξηση των ρυθμών ανάπτυξης των χωρών αλλά και των εξαγωγικών προϊόντων αναπτύσσουν ένα πλέγμα μεγέθυνσης στην οικονομική και αναπτυξιακή δομή των χωρών. Για παράδειγμα σε πολλά αφρικανικά κράτη οι επενδύσεις από εξωτερικούς παράγοντες κυρίως στον τομέα της βιομηχανίας και της μεταποίησης έχουν δημιουργήσει μια αυξανόμενη τάση ανάπτυξης, και αυτό παρατηρείται με βάση τους δείκτες ανάπτυξης των κρατών αυτών, καθώς όλες σχεδόν οι υποσαχάριες αφρικανικές χώρες έχουν θετικό συντελεστή ανάπτυξης και με δυνατότητες αύξησης των παραγωγικών των δομών και εξέλιξης.

Γεγονός που δημιουργεί ερωτήματα εάν τα αφρικανικά υποσαχάρια κράτη είναι σε θέση να καλύψουν μόνα τους τις ανάγκες τους χωρίς την βοήθειά ξένων FDI και άμεσων ξένων επενδύσεων και πολιτικών, καθώς οι αυξανόμενοι ρυθμοί ανάπτυξης έχουν άμεση σχέση με την εισχώρηση των ξένων κεφαλαίων στους παραγωγικούς τομείς των χωρών. Το πολυποίκιλο αυτό φαινόμενο της υφαρπαγής των γαιών και της

εισχώρησης άμεσων ξένων κεφαλαιουχικών ροών και επενδύσεων σε χώρες με μεταβατική και "αργή" οικονομία αποτελεί ένα σύγχρονο πρόβλημα που χρειάζεται ιδιαίτερη κυβερνητική μεταχείριση αλλά και διπλωματία. Επιπλέον μια σωστή διαχείριση των FDI και οι σωστές πολιτικές για την προσέλκυση επενδύσεων, μπορεί να οδηγήσουν μια χώρα από βαθιά ύφεση σε αλματώδη ανάπτυξη με γνώμονα πάντα την ευημερία και την εξάλειψη των ανισοτήτων των κοινωνικών ομάδων αλλά και την προστασία του περιβάλλοντος.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Γεωργιάδης, Θ. (2004). “Ερημοποίηση” στο “Φυσικό Περιβάλλον και Ρύπανση-Διάθεση Αποβλήτων και οι Επιπτώσεις τους στο Περιβάλλον” Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα., σελ. 90.

Χάρβεϊ, Ντ. (2010). *Το Αίνιγμα του Κεφαλαίου* Αθήνα: Καστανιώτης

Χατζημιχάλης, Κ. (2014). *Κρίση Χρέους και Υφαρπαγή γης*. Αθήνα: ΚΥΜ

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Africa Agriculture Status Report. (2014). *CLIMATE CHANGE AND SMALLHOLDER AGRICULTURE IN SUB-SAHARAN AFRICA*. AGRA, www.agra.com

Richards, M. (2013). *Social and Environmental Impacts of Agricultural Large-Scale Land Acquisitions in Africa With a Focus on West and Central Africa*. Rights and Resources Initiative. Washington, DC

Matondi B. et. al. (2011). *Biofuels, land grabbing and food security in Africa*. Zedd Books: Nordic Africa Institute, London

Sassen S. (2014). *Explosions Brutality and Complexity in the Global Economy*. Belkanr Press, World

Βιβλιογραφικά άρθρα στα αγγλικά

Borras S. , Hall R. et al (2011). *Towards a better understanding of global land grabbing: An editorial introduction*. The Journal of Peasant Studies, Routledge

Brown, L. (2011). *The New Geopolitics of Food*. Foreign Affairs. May/June 2011.

Coscieme, L.et.al (2015). *Accounting for “land-grabbing” from a biocapacity viewpoint*. Journal Elsevier: Science of the Total Environment 551-559

Cotula, L. et al. (2009). *Land grab or development opportunity? Agricultural investment and international land deal in Africa*. London: International Institute for Environment and Development

- Cotula, L. and Vermeulen, S. (2010). *Over the heads of local people: consultation, consent and recompense in large-scale land deals for biofuels projects in Africa*. Journal of Peasant Studies, vol. 37, no. 4, 899-916
- Egoh E. et al. (2012). *An African account of ecosystem service provision: Use, threats and policy options for sustainable livelihoods*. Journal Elsevier: Ecosystem Services 2 (2012) 71–81
- Feintrenie L. (2014). *Agro-industrial plantations in Central Africa, risks and opportunities*. Springer: www.Springerlink.com
- Giovannetti G. et Ticci E. (2015) *Determinants of biofuel-oriented land acquisitions in Sub-Saharan Africa*. Journal Elsevier: Renewable and Sustainable Energy Reviews 54 (2016) 678–687
- Gobin, A., et al. (2002). “*Assessment and reporting on soil erosion: Background and workshop report*”, EEA Technical Report No.84, 131pp. Copenhagen
- Hall, R. (2011). ‘*The next Great Trek? South African commercial farmers move north*’.
- LDPI Land Grabbing conference, April 2011
- Hall R. (2011). *Land grabbing in Southern Africa: the many faces of the investor rush*. Review of African Political Economy, Routledge
- Hallam, D. (2011). *International investment in developing country agriculture – issues and challenges*. Food Security, vol. 3, issue 1, 91-98
- Harvey, D. (2004). *The new Imperialism: Accumulation by Dispossession*. Socialist Register, Vol. 40, 63-87
- Kyle F. Davis et al. (2014). *Land grabbing: a preliminary quantification of economic impacts on rural livelihoods*. Springer: www.Springerlink.com
- Lavers, T. (2012). ‘*Land Grab*’ as development strategy? *The political economy of agricultural investment in Ethiopia*. Journal of Peasant Studies, vol. 39, no.1, 105-132
- Lazarus D. E. (2014). *Land grabbing as a driver of environmental change*. Area: Royal Geographical Society, Cardiff University

Loehr D. (2012). *Land Reforms and the Tragedy of the Anticommons: A Case Study from Cambodia*. Article Sustainability, April 2012

Meinzenn Dick R. ad Markelova H. 2009. *Necessary Nuance: Toward a Code of Conduct in Foreign Land Deals in Kugelman M. and Levenstein S. Land Grab? A Race for the World's Farmland*. Washington DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars, pp. 69-83

Messerli P. et. al. (2013). *From 'land grabbing' to sustainable investments in land: potential contributions by land change science*. Journal Elsevier: Renewable and Sustainable Energy Reviews

Mwambazambi K. (2010). *Environmental Problems in Africa: A Theological Response*. Ethiopian Journal of Environmental Studies and Management Vol.3 No.2 2010

Rullia, M. (2012). *Global land and water grabbing*. Journal Elsevier: Land Use Policy

Scheidel, A. et Alevgul H. Sorman (2012) *Energy transitions and the global land rush: Ultimate drivers and persistent consequences*. Journal Elsevier: Global Environmental Change 22 (2012) 588–595

Schoneveld George C. et al (2011). *Land-based Investments for Rural Development? A Grounded Analysis of the Local Impacts of Biofuel Feedstock Plantations in Ghana*. Ecology and Society 16(4): 10

Sharps, N. Jones T. Martin C. 2014. *Honest Accounts? The True Story of Africa's Billion Dollar Losses* Oxford: Curtis Research

Spielloch A. and Murphy S. 2009. *Agricultural Land Acquisitions: Implications for Food Security and Poverty Alleviation in Kugelman M. and Levenstein S. Land Grab? A Race for the World's Farmland*. Washington DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars, pp. 39-53

Suhardimana, D. et.al. (2015) *Revealing the hidden effects of land grabbing through better understanding of farmers' strategies in dealing with land loss*. Journal Elsevier: Land Use Policy 49 (2015) 195–202

Tilman D. (1999) *Global environmental impacts of agricultural expansion: The need for sustainable and efficient practices*. National Academy of Sciences Vol. 96, pp. 5995–6000, May 1999

Thomas K. Rudela, Meyfroidtc, P. (2013) *Organizing anarchy: The food security–biodiversity–climate crisis and the genesis of rural land use planning in the developing world*. Journal Elsevier: Land Use Policy 36 (2014) 239– 247

White, B. Borras S. Hall R. Scoones I. Wolford W. 2012. *The new enclosures: critical perspectives on corporate land deals*. Journal of Peasant Studies, Vol. 39, no: 3-4, 619-647

Αρθρογραφία στον τύπο

The Guardian, 03/07/2009. *The food rush: Rising demand in China and west sparks African land grab*